AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

CSAK EGY ASSZONY!

REGÉNY

IRTA
TOLNAI LAJOS

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA
1893.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-21-7 (online)
MEK-16178

TARTALOM

I.
Ujkori betegség.

II.
Bizzál édes leányom!

III.
Különböző jóindulatu tanácsok - kalács nélkül.

IV.
Fogadások egy elmerülőre.

V.
Csak egy asszony.
Csak egy asszony ne volnál!

VI.
Mi mind csupa testvérek vagyunk.

VII.
Az első szerep.

VIII.
Az istenért! Mi történt?

IX.
Fel is út, alá is út!

X.
A bódéban.

XI.
Mind, a kik szerettünk.

XII.
De milyen asszony!

I.
Ujkori betegség.

Három, nagyon szomoru dolgot ismerek: mikor az embernek a háza leégett; mikor az egyetlen gyermeke meghalt; s mikor az ég felé fordulva, igy kiált fel: - megbuktam! Érjen ami ér!

Hát mi érné más, mint a jó barátok kaczagása; irigy testvéreinek öröme, s az egész okos világ háttal fordulása.

Püspökvártól mintegy két órányira, a hol éppen a kék hegyek, cserfaerdők lejtője kezdődik, s ahol s merre jársz: a sik utakat a falvakhoz, a tanyákhoz, a temetőhöz szép lombos akáczfák, sugár, csillogó jegenyék szegélyezik, tarkitva egy-egy göcsörtös vadkörtefával, mely a kidőlt jegenye helyett furta be aczélos gyökereit a kövér fekete talajba - fekszik Galambos, öt-hat nemesi kastélyával, elszórt nádas házaival és erkélyes fatornyával. Mit akarhatott a község ez erkélylyel, mikor egy falusi toronyőrnek erre semmi szüksége.

Gondolom, hogy a harangozóné mindenüvé oda tekinthessen, férjét figyelmeztesse, hogy hol készül halálozás s egy kis biztos jövedelmet honnan remélhet a szegény ember.

Hát meg lehet azt tudni, hogy mely udvarba lépett a halál?

Oh nagyon. A bus családfő levett kalappal jár-kel a fák alatt, a kazalok közt; a házi asszony bekötött fejjel topog a folyosón, elnézi a rossz cselédek garázdálkodásait; az öreg béres leül az istálló-küszöbre, előkeresi nagy csizmáit s elgondolkozva kenegeti, hogy a temetésen tisztességesen jelenhessék meg. A kutyák kellemetlenül vonitanak, a borjuk nem birnak helyükön maradni, a nyáj idő előtt haza szalad a legelőről, a szomszéd asszonyok föl s alá járnak a ház előtt, a gyerekek a patak partján halottasdit játszanak s hirtelen, nem tudni miért, honnan - szél kerekedik s az ég elborul.

Nos, ezeket a torony erkélyéről már mind lehet látni!

Hogy szeretné pedig a nyomorult ember elfedni sebeit, eltitkolni keserü gondolatait, s elhitetni a figyelő szomszédsággal, hogy hohó, a mit ti kivántok, az még messze van!

Innen a magasból, a tiszta szellős helyről kopog be a legrongyosabb koldus, a káröröm, a hir, a gonosz hir, hogy Vasadi Ignáczéknál csúf munka készül.

Tekintetes, sokak szerint nagyságos Vasadi Ignácz ur, mint fiatal fővárosi ügyvéd s nehány biztositó-társaság megbizottja, a legszebb reményekkel tette át székhelyét e szép gazdag vidékre. Csinos barna fiatal nőt hozott magával, a ki tudott tánczolni, zongorázni, szépen, divatosan öltözködni, hamar barátkozni, nagyokat nevetni, és felséges asztalt tartani.

Ugy is fogadta őket csakhamar a kisvári birtokosság, mint testvéreket. Készségesen elismerte a női közönség, hogy Vasadiné mester a czukrász-sütemények előállitásában, s a férfi világ ingadozás nélkül adta meg Vasadi Náczinak, hogy: pajtás, boraid jók, rumod, theád, fekete kávéd, szilvoriumod kifogástalan. Közénk az isten hozott, innen el nem mégysz.

Mire legyen az embernek inkább gondja, mint hogy fölös számu barátokra tehessen szert. Mit ér a szép lakás, ha nincs a ki megdicsérje; mit ér a jó pincze, kamara, ha társak nincsenek a teritett asztalhoz? Ki ne adna nekem igazat, ha azt állitom, hogy a vendégek nélküli szüret, névnap, bucsu, a legjobb kedélyt képes elkomoritani?

Vasadi Ignáczék majdnem mintegy központját képezték a kisvári kellemes társaságnak.

Minden jól ment egy ideig.

Megvették a nagy Erdősi grófi portát, négy-öt hold nagyságu gyümölcsösével, terjedelmes fenyves parkjával, óriási hárs- és szilfáival. Bár nem tagadhatni, a birtokos társak közül többen fenték fogukat a szép Erdősi-telekre, azonban mivel látták, hogy Vasadi legfőbb örömének fogja tartani, ha e gyönyörü kertben, a vén platánok, vadgesztenyék alatt magánál üdvözölheti barátait - lemondtak a vételről, s majdnem mint közös tulajdonukat, a különben nem olcsó és sok teherrel megrakott grófi kastélyt áteresztették a »bruderkám« birtokába.

Ily áldozat nem maradhat viszonáldozatok nélkül. Ilyen formán:

- Add ide lógós-lovadat, be kellene mennem Nagyvárra.

- Kérlek rendelkezzél vele.

- Náczi, nem kölcsönözhetnél nekem négy napra háromszáz rongyos forintot, most igen olcsón vehetnék ökrökét. Nem szeretném elszalajtani a jó alkalmat.

- Oh parancsolj.

Átballagott a fösvény Csete Pál is nagy poczakjával és vigyorgó veres képével.

- Valami jófajta juhokra volna szükségem, kedves Ignácz öcsém, aztán tudom, hogy neked még van a Deutsch báró fajából, mondok, vagy nyolcz-tiz darabokat átvennék.

- Örömömnek és szerencsémnek tartom - urambátyám!

Igy, igy!...

Igy rohan az ember a gödörnek!

Tizenkét éve, hogy Vasadiék Kisváron laknak; im két szép gyermekük van, egy eleven pajkos, 10 éves fiucskájuk, s egy még elevenebb, fekete szemü, holló haju leánygyermekük.

Nem tudok nagyobb boldogságot képzelni, mint ha egy apa s egy anya azzal a tudattal tekintenek kedves gyermekeikre, hogy istennek hála, hát ezekről becsületesen gondoskodtunk.

A Vasadi-gyerekek ott szaladgálnak a porondos széles kerti utakon, olyan divatos rövid nadrágban, hosszu harisnyában, fényes övecskével, lengő fodrokkal, mint az egy jól nevelt fiu- és leánygyermeknél megkivántatik.

Gyönyörü alkony szállott a magas fákra. A hársak, jegenyék csucsai piros fényben usznak, a zöld fenyők hallgatagon terjesztik ki koszorus szárnyaikat s a bokrok üdezöld lombozatán mintha már csillogna a korai harmat.

- Ernő! Mért nem vigyáz maga a czipőjére, - kiált éles metsző hangon a verandán üldögélő apa, fedetlenül hagyva szürkülő, dus, tömött haját.

- S egy czipőért csinálsz te ekkora - menj! - fordul el férjétől a diszbe öltözött, még mindig szép anya s teszi le kedvetlenül a megjelölt regényt a legérdekesebb helyen.

- Egy czipőért, a melyet ha elszakit, nem fogok helyette másikat vehetni. Tudod?

- Ha rossz kedved van, Náczi, jobb ha magadra hagylak.

- Megállj.

Volt valami e hangban, mely megkötötte az induló nő lábait.

- Ülj le.

A férj ajkai remegtek, szemei könyes fényben csillogtak.

- Mit akarsz? hozzam a theádat? Beteg vagy? akkor orvosért küldök.

Csak a jó, nemes nő érzi meg azt, mikor nincs ideje a dacznak, elégtételkeresésnek.

- Ülj le... Matild.

Férj és nő összenéztek, kereste mindegyik az utat, melyen a rémitő valóhoz legkevesebb zajjal lehetne eljutni.

- Itt a percz, hogy leszámoljunk - kezdé a férj hörgő hangon, mialatt a gyermekek boldogan kergették egymást.

- Ne ijedj meg.

- Asszony vagy. Én határoztam, ha mersz, követsz, s akkor mindnyájan megyünk.

A szép csöndes alkonyat az est sötétjébe kezdett beolvadni.

- Ezek az emberek itt mind gazok.

- Te voltál a hibás - mormogá a feleség, lesütve szemeit.

- Mért? hogy jó voltam? S bün ez?

- Nem kellett volna magadat kizsákmányoltatnod.

- Mily készen állasz a tanácscsal!

- Soha se hallgattál reám.

- Matild, mit érünk el ily sértegetésekkel? A mi boldogságunk véghatára itt van.

- Mennyi az adósság?

- Kétszer haladja meg az aktivákat, ha ma szállana ki a végrehajtás.

- Pénzhez kell jutnunk.

- Mindent megpróbáltam. Már be sem eresztenek. Borzasztó, a mily szivtelenek az emberek!

- Mért árultad el, hogy nem tudod fedezni kiadásaidat? Mindenkinek panaszkodtál, ahelyett, hogy okosan takargattad volna a réseket.

- De semmit se tudok eladni, s a hitelezők nem várnak. Képtelen vagyok elhordozni a gunyos élczeket. Eddig mindenki tisztelt, egyszerre csalónak tartson a világ, mikor csak áldozatja vagyok: nem türöm.

- Adjunk el mindent.

- Mi az a minden? Ez a ház? a földek, a beruházás? Tudd meg, itt többé semmi sem a tied.

- De férfi beszélhet igy?

- Nekem elég volt. Becsület nélkül nem tudok élni. Emlékszel rá, hogy a rongyos Vörös Gerőt hogy lenézték, a mért el kellett adni a földjeit, házát s kénytelen volt a vasutnál a közönséges munkások közé állani. Mit ért, hogy három-négy évig vergődött, lejebb és lejebb szállt s akkor rontotta össze magát a leggyalázatosabb részegeskedéssel. Nem lett volna jobb és szebb az első napon, mielőtt a bukás szégyene lefaragott volna róla minden emberit: golyót röpiteni agyába? Megsiratták volna s nevét ma a becsületes emberek közt emlegetnék. De gyáva volt s egy gyáva becstelen sorsát el nem kerülheti.

- Mindig tulságokban jártál, mert többnek hitted magadat, mint a mi vagy - most is rémeket látsz. Én nem félek -

- Asszony vagy!

- Én egy módot akarok megkisérleni.

A kétségbeesett ember viaszsárga arczán hirtelen pirosság ömlött el, mely tarjagos foltokban maradt meg a szemek alatt.

Az élet akart áttörni a halál rettenetes sánczain, az emberi fönmaradás óriási ösztöne, mely a halálra itélten is erőt vesz a bitó zsámolyán, a legkisebb részvétjelre.

Megragadta neje kezeit oly görcsösen, hogy az asszony felsikoltott.

- Mit akarsz megpróbálni?! Lássuk az asszonyi bölcseséget.

- Még ma elkészitjük a meghivókat s holnaputánra egy ünnepi ebédre meghivjuk minden ismerősünket.

- Tovább.

- Akkor itt megfigyelhetjük, kire lehetne még számitani. Nem szabad kétségbeesnünk, az emberek nem rosszak - törekedett visszafojtani a nő omló könyeit - -

- Matild! - gondolt a férj a legutolsó eszközre.

- Nem - kapaszkodott játszó gyermekeibe az anya.

- Azt akarod, hogy eljátszszam a szétmorzsolt Vörös Gerők történetét - nem, az országuti árok saránál mégis tisztességesebb ott pihenni, a hol első gyermekeink nyugosznak. Nem itt, nem itt fogok elköltözni e nyomorult kutyáktól; azt az örömöt nem hagyom meg nekik, hogy kárörvendő arczukkal koporsómat kisérjék, arra nem méltók, felmegyek Pestre s mint az a szerencsétlen földbirtokos, a ki oly megható sorokban bucsuzott el a világtól s kedves leánya sirján öngyilkos lett, én is - anyám sirján fogom - -

- Eredj, ne légy gyáva - szólt reszkető szivvel a hitves, könybe borult szemekkel vigyázva férje minden mozdulatát.

- Asszony vagy. Fogalmad sincs - -

- Nem akarta mégis kimondani: a jellemről, a becsületről, egy férfi kötelességéről.

- Mit akarsz?

- Jól tudod, de te mit akarsz?

- Mondtam, hogy az én tervem kész.

- Az enyém is.

Egy gummi lapda esett az asztalra. Majd két gyermek vidám kaczagása vegyült a szülei beszédébe. Csókok, ölelések akartak más irányt adni a szomoru gondolatoknak. Az anya el-felejtett mindent, csak gyermekei édes mosolyát látta, kedves hangját hallotta. Dalolva, tánczolva vitte ki őket játékaikhoz - -

De más kötelességei vannak egy szolid, jellemes férjnek, a ki polgár, a ki hazafi s a ki előtt nagy példák lebegnek a jelenből, mint a történelemből.

Elvonul ő is.

Szobájába zárkózik.

Felüti a történelmet. Rögtön rátalál a megjelölt helyekre.

Cato, a ki öngyilkos lesz, mert elveszett a szabadság.

Demosthenes, a ki öngyilkos lesz, hogy gaz üldözőit kikerülhesse.

Vasadi ur érzékeny hangnyomattal szavalja a nagy szónok utolsó szavait: »Dicső menhely a halál, megőriz a gyalázattól.«

De a legközelebbi jelenből is talál bátoritó eseteket. Egy napilap legujabb számát veszi fel.

Egy szerencsétlen öngyilkos levele van ott, melyben az feltárja rettenetes okait a halálra, és védelmét az utókorral szemben, nem is tekintve feleségét, fiait, elintézendő ügyeit számtalan helyeken, melyek szinte megkövetelnék, hogy védje magát.

Ő csak annak a szerencsétlen öngyilkosnak a levelét, bucsuzó sorait látja:

»Budapest, 1880. julius 16. Kedves Barátom! Utolsó óráimban elhatároztam, hogy fölfejtem, mért kell öngyilkosnak lennem. Reménylem, számosan lesznek, kik nekem igazat adnak, esetleg talán követnek is. Fényes anyagi körülmények közt éltem át ifjukoromat. Jó szüleim mindent elkövettek, hogy a legelőkelőbb társaságokban egykor kellő pompával, elegancziával léphessek föl. A kártya nemes tudományában mesterek voltak oktatóim, a tánczban, lovaglásban, ünnepély-rendezésekben, lovagias elégtételadásokban és vevésekben senki által nem engedtem magam felülmúlatni. Játék volt nekem bármely erényes nő szivét meghóditanom. Ha valaki Caesar után még elmondhatta: jöttem, láttam, győztem: akkor az én vagyok, Kormos Pál, a Nagy- és Kiskormosfalviak egyenes leágazása. Nem mondhatom, hogy rosszul nősültem, mert a legelőnyösebb házasságot kötötték szegény öregeim számomra. De mig körutazást tettem a világon, s nehány oroszlán és tigris bőrét megszerezhettem, nőm egy operistával elszökött s én kénytelen voltam hivatalt vállalni. Nem türhettem ott a kis lelkek zsarnokságát, bevallom, megundorodtam a kisszerü, léleköllő bürokrátikus kényszerzubbonytól

A szabadság volt ideálom.

A tulságos hit és embertársaimba vetett bizalom tévutakra vezetett. A körülmények ellenem esküdtek, az önfentartás lehetetlenné vált. Régi barátaim hidegen fordultak el tőlem, ami végtelenül bántott; rokonaim tudni sem akartak rólam; igénypereimmel a kuria, e kegyetlen fórum elutasitott, végre az éh-halál kerülgetett.

Legjobb testi és lelki erőm tudatában, én, mint Prometheus, a sors által lelánczoltattam. Valóban önnön magammal kellett táplálkoznom. Azt sokáig nem vihettem. Mit tegyek? A rettenetes korteskedés elzárta előlem a képviselőség sorompóit, pedig itt még megülhettem volna helyemet, senki az »ugy van«-t, a »helyes«-t szebben, méltóságteljesebben nem tudta volna hangoztatni, mint én - de a pártérdek mellőzött, és én tehetségeimet nem birtam érvényesiteni.

Valaki felajánlotta a rendőri pályát. Oly alacsony fokkal kináltattam meg, hogy jellemem ezt nem viselhette el. Én, a ki irtóztam a söpredéktől, a ki örökké finom társaságokban éltem; a ki büszke voltam arra, hogy az Angol királynő-ben ebédelek Tiszával - kifőzőnékhez nem mehettem. Főbe lőttem magamat akkorra, mire e sorokat veszed. Nehogy valaki a közönséges tuczat-gyilkosok sorába aljasitson - megirom, hogy 45 évet éltem. Egykoron szüleimet és a társadalmat a legszebb reményekre jogositottam, de mivel ma az emberek mohósága oly nagy, hogy finom ember jó álláshoz nem jut - ez uton akartam magam a lenézetéstől, az üldöztetéstől, a mellőztetéstől, a rágalmaztatástól, - még az eshetőleges bünfenyitéstől is - megoltalmazni.

Tudom, a részvét megjő: de abban már semmi hasznom.

Szerettem volna szép öregséget élni, mint szüleim; szerettem volna nagy birtokot hagyni magam után, mint őseim; szerettem volna jótékony alapitványokkal tenni nevemet halhatatlanná - a mire ifjukoromban volt is vágyam - de a golyó nem vár. Isten veled, élj boldogul. Koszorut nem kivánok. Nagy- és kiskormosfalvi id. Kormos Pál.

U. i. Hagyjátok el a requiemet is. K. P. s. k.

U. i. Szeretném, ha a lapok igen érzékeny sorokkal emlékeznének meg rólam, s ha a kis természetes fiam számára gyüjtenének is. A magyar közönség ilyesmit szivesen megtesz. Talán M i k s z á t h h o z vinnéd barátom e levelemet. Ő oly nemes lélek. K. P. s. k.«

Vasadi Ignácz ur annyira elmerült e megható levél olvasásába, hogy többé a saját ügyei mit sem érdekelték. Adósságai, váltói, kötelezetései, felesége, gyermekei merőben eltüntek a szemei elől. Kéjjel szorongatta pisztolyát s ha neje erőnek erejével be nem zörget hozzá, az utolsó baráti vendégeskedést se várja be.

- Náczi, te igazán megharagitasz engemet - kulcsolta át karjával a szegény asszony kétségbeesett férje nyakát. Csuf dolog az egy férfinak ugy elcsüggedni. Mit? Ezt az ujságot a tüzbe dobom. Azzal kellene büntetni az öngyilkosokat, hogy a nevüket egy lap se emlitené meg. És te ezzel foglalkozol? Szégyeld magadat. Én veszem kezembe az ügyet. Majd meglátod, mindent rendbe hozok.

- Asszony vagy!

- Igenis asszony, nem pedig egy gyáva férfi. Nézd, ezeket hivjuk meg ebédre. Éppen a Margitkánk születése napját választottam. Margitka még mindig szerencsét hozott reánk. Jer, a gyerekek az asztalnál ülnek már. A vacsora el fogja oszlatni komor gondolataidat.

- Szegény asszony! - sóhajtá mosolyogva. És követte nejét.

II.
Bizzál édes leányom!

Az inas, ki az ebédre hivó leveleket viszi, vidáman, hegyesen lépked. Érzi a jó borravalók illatát, de meg a nagy ebéd emeli is társai előtt tekintélyét.

- Fodor - állitja meg egy magyar királyi zsinóros sapkás hivatalszolga a siető inast - álljon meg hát. Hova nyargal?

- Még ma tizenöt meghivót kell elhelyeztetnem. Borzasztó nagy ebéd lesz nálunk.

- Hm, pedig a Kapussyék liczitácziója után Vasadi következik. Rettentő mód be van az az ember adósodva. Hogy dinom-dánomozhat az olyan?

- Urat ne féltsen, csak a szegény élhessen. Isten áldja komám, nem várhatok. Nézzen be szombaton a kastélyba. Egy pár jó órát mi is töltsünk.

- Van jó bor a pinczében?

- Az biz üres, de van a városban Vörös Samunál. Szarvas-bikát rendeltünk, kappanokat, libákat, halakat, söröket, pezsgőt. Nagy dolog lesz. Örökség néz valahonnan. Csak forduljon be komám.

- Mi már csak dobbal megyünk - mormogá a hivatalszolga, sokáig nézvén komája után.

Hanem hol jár már a serény inas.

Vén ősz ember, vörös kövér nyakkal és borzas, szétzilált ritka hajjal áll a kastély legalsó lépcsőjén, kezében ide-oda forgatva a meghivót.

- Hát hiszen köszönöm. De nem tudom, elmehetünk-e?

- Nagyon tiszteltеti a nagyságos ur a nagyságos urat.

- Te, Ferencz, mondd meg igaz lelkedre, hogy is áll az a te urad?

- A legjobban, könyörgöm alássan.

- Pedig a hir rosszacskán beszélt.

- Egy szó sem igaz.

- Erősen sajnáltuk is.

- Bőviben van nálunk minden.

- Azon örvendek. A multkor kenyeret kértetek kölcsön.

Az inas elpirult és himelt-hámolt.

- Most semmi baj. Gondolom, nagy örökség. Fél füllel olyasvalamit hallottam tegnap estve a vacsoránál. Sok pénz.

- Már az más, mert egy koldushoz igazán nem mentem volna el. Akinek a kamarája, pinczéje üres - zárassa be a kapuját. Lina, Lina, gyere csak. A Vasadi uramöcsém ebédre hivat.

Egy öreg páva suhogott ki vuklisan, fodrosan, puderosan, jól kipirositott orczával a tiszta szép folyosóra. Amint megismerte a nyalka liberiás inast - haragosan kapta ki férje kezéből a meghivó jegyet.

- Mi ez? Mit akarsz Károly? Nem tudod, hogy - s valamivel lassubb hangon tette hozzá - hogy Vasadiék tökéletesen megbuktak.

- Eh, aki vendégeket tud hivni, annak a feje alja még nem áll rosszul. Azt mondja - s a hüvelyk ujjával mutatott a legényre - hogy nagy örökség -

- Mi? Akkor a gróftól.

- Lássam - fordul nyájasan az öreg asszonyság az inashoz, kiket hivtok meg. Földváry Pál családjával - jó; Patkóék - jó; Csejtheyék, Váriék, Kovácsék, Libinszkyék, Hauserék - jó; a báró is - szép! Elmegyünk. A plébános ur - derék! Elmegyünk. Határdombi Lacziék - ezek elmaradhattak volna. Szederfáyék, Vermesék - mondja meg, hogy tiszteltetjük a nagyságos urékat, elmegyünk, ott leszünk.

- No látod - mormogá a vén ember, mikor az inas már távozott - te már kibökted, hogy nem, pedig az egész birtokosság ott lesz. Ne féltsd Vasadiékat, azoknak valami nagy pátronusuk van.

- Tudod-é, hogy kenyeret nem adtam nekik kölcsön.

- Fukarkodtál, mint mindig.

- Csak egy tiz forintot sem adtunk nekik kölcsön.

- Elfelejtették.

- Látod?

- Nem kell az embernek mindjárt a legrosszabbat tenni föl. Mindig mondtam, ne féltsd Vasadi Náczit.

- Szép, hogy nem haragudtak meg.

- Jól eszünk, jól iszunk, - nyaldosta örömmel az öreg tisztes uraság vastag fakó ajkait.

- Hogy-hogy? kitől jösz fiam - vette át a Vasadiék inasától a névjegyet a szénakazalok közt egy csinos, fekete-szakállas javabeli ur. Én Határdombi László vagyok - ez itt Vermes.

A legény kikereste az igazit, s azt adta át.

- Helyes! És ő is átnézett minden meghivót. Megjelenendünk.

Minthogy az igaz barátság drága növénye, ha olykor-olykor meg-meghervad is, de hála az égnek, ki még sem szárad: a kisvári birtokos urak a jelzett napon mind a leghivebben megtartották igéretüket. A »barátságos ebédre kérjük« levélkék, mint a katonaparancs pontosan beszállitották a régi, uj és legujabb barátokat.

Tapasztalhatták Vasadiék, hogy csak éppen az utat kell jól megválasztani, és az eredmény okvetetlenül biztos.

Csak az emberi szivet kell ismerni.

Sokszor a nemes érzelmeket, mint a finom gesztenyét, gubanczos durva kéreg boritja: de fel kell bontani. Fel.

A késő hajnali órák tudták csak felbontani a vidám társaskört.

Telhetetlenek voltak a jó barátok a pohárköszöntésekben, melyek tudnivaló, a legalkalmasabb ablakok, hogy az emberek egymás szive legbensőbb és legnemesebb rejtekeibe tekinthessenek.

- Éljen a legjobb barát!

- Éljen! Éééljenek!

- Isten az emberi élet legszélső határáig nyujtsa ki a leghübb honpolgár életét...

- Éééljenek! Csókollak, Bruder! Pajtás!

- Poharamat emelem, uraim, töltsünk poharat a legvendégszeretőbb család házára, zavartalan boldogságára...

Igy ment az és oly igaz barátság mellett máskép nem is mehetett.

- Elvárunk Náczikám - susogta a kapuban a vén Csejthey és vörös bajuszát még a kapufélfához is oda dörzsölte volna.

- De mentül előbb - sivitotta a fodros, vuklis vén Csejtheyné - mentül előbb Mattikám. Én legyek a szerencsés, a kit legelőbb meglátogattok. Mikor? Várj csak szivem. Most egy hónapra Komáromba megyünk látogatni. De ha onnan visszajöttünk - - igaz, igaz, Nagy-Károlyba megyünk Eta hugom lakodalmára. Megállj, szivem, majd kártyát küldök én is. Az lesz a legjobb, az lesz. Hát ebben állapodjunk meg, aranyom. Pá, pá, pá!

- Náczikám - ölelte át melegen Határdombi Laczi Vasadi urat - örömmel olvastam a hivatalosban, hogy mindenkivel kiegyeztél.

Nem olvasta, mert nem is olvashatta. De a jó barát mindent felhasznál, hogy vigasztalást hinthessen a bánatos szivekre.

Kovács Muki, a legjobb tánczos azt követelte, hogy az egész társaság, igy ahogy van, a templom előtt egyet tánczoljon. Lássák meg az irigyek, hogy az egész megye Vasadiékat a tenyerén hordja.

Némi huzakodással, de a kedves család iránti forró szeretetből, a társaság csakugyan megtette, hogy a templom előtt kettőt-hármat rikkantott.

A bánatot, mert az természetes, könnyü leirni, de az örömöt, mely annyi nem igaz forrásból származik: való vonásokkal mely ecset tudná megörökiteni a szenvedők és kétségbeesettek számára?

A jó Vasadiéknak örömtől csillogó szemeire sokáig, sokáig nem jött álom. Meghatotta őket félreismert barátaiknak jósága, nagy előzékenysége s a férj nejét, a nő férjét vádolta gyöngéd szavakkal, a mért az emberekről annyi rosszat tudtak föltenni.

A legsötétebb felhőkből csak egy vékony sugárka törjön elő s a levert ember oly kész határtalan bizalommal fordulni a magas egek felé.

Mind Vasadi, mind Vasadiné megállapodott abban, hogy még ma, mert hisz reggel volt már, megkezdik a kölcsönkérést.

Vasadiné a jó Csejthey nénihez megy, hogy a komáromi utczán megelőzze, Vasadi Határdombi Laczit veszi körül. Ez legnyájasabb volt hozzá s meg legjobban is megértette szivét.

Egy kis szender, mint a harmat ereszkedett a kifáradt lelkekre.

- Ah te vagy? Isten hozott - csapkodott kezeivel ide-oda Határdombi László ur - olyan kedvetlen vagyok. Képzeld, az a szemtelen Forgács Lajos ma már másodszor tolakodik be hozzám. Láttál ilyen gazembert? Ülj le. Éppen ebédhez akarunk ülni s jön. De hát a feleségemnek a legravaszabb ördög se tudna keresztüljárni az eszén, beküldte a kis fiamat, Aladárt: papa, a leves meghül. Persze csupa illemből is oda kiáltottam, hagyjátok azt a levest. Törtet be a nőm. Tudod, vágott azzal a borotva lelkével olyan pofát: jer enni, hogy Forgács uramnak se kellett több. Kotródott a rongyos ebe. Nem, az Istennek sem adok egy krajczárt. Nincs. Az egész világot én csak nem tarthatom. Kaparj kurta. Ne vendégeskedjél barátom, ha nincs sültre valód, élj turóval; ha nincs czipőre valód, járj bocskorban - de a becsületes embert ne fosztogasd. Nincs igazam? Mondhatom, rosszul hiszi, aki azt gondolja: Határdombi Laczikból balekot csinál. Utálom a kéregetőt, én még a koldusnak sem adok, mert egy valódi koldus

sincs. A ki elfáradt, az leül, akinek nincs mit keresni, az odább áll. Vegyen kötelet, vagy ha ettől fél: oda adom a pisztolyomat. Egy durranás - és annyi. Mi? hát bruderkám, mivel szolgálhatok. Tanu kell valami szerződésre. Ezer örömmel. Csak a váltótól irtózom. Mióta a gaz Kovács Nándi kétszázötven forintig agyafurt módon behuzott: nincs égi szent, a kinek egy ötven forintig aláirjak. Eladtad a rétjeidet? Helyes. Mennyiért adtad el? Gondolom, szép summához jutottál. Ejnye, ejnye, kedves Náczikám, nézd, most vettem meg a Varga Gyuri nádasát, pár száz forintot nem tudnál-e nekem kiszakitani? Egy hétre teszem azt - vagy legfölebb Erzsébet-napig.

Vasadi Ignácz ur mosolygott, köhögött, valamit kérdett, hogy a főispán itthon van-e Nagyváron? - s fölemelt fejjel, kemény léptekkel kiballagott.

Határdombi elkisérte az okosság határáig, s ott a tiszta friss levegőbe kiáltotta: persze, egy ebédért egy ezerest? Ohó Náczi! Nem én ettem bolond gombát. Borodat megiszszuk, ételedet megeszszük, akár a husodat lerágjuk a csontodról, ha szépen megkérsz: de persze, pénzt. Nem olyan korszakban élünk.

Talán hallott is valamit ezekből az aranygondolatokból Vasadi Ignácz ur, mert Kovács Muki előtt, a nagy jegenyefa előtt megállott, mintha azt méregetné, hogy milyen magas lehet ez a fa, milyen vastag, s egyáltalán hány éves - és midőn háborgó beteg lelkében e fogós kérdésekre megfelelt - gunyos mosolylyal visszafordult.

A folyosó oszlopa mellől, jól eltakarva magát, nézte Kovács ur fürkésző barátját, hanem egy szóval se mondta: hát Náczi, ez a barátság, még be sem tekintesz.

Valahogy sejtette, hogy Ignácz rosszban törheti a fejét, mert hiszen jó szeme van az embereknek. Csoszogva egy másik oszlophoz huzódott - majd eltünt a kertben, onnan egy palánkon átvetette magát, kiment a mezőre. Annyira kötelmének tartotta, hogy egy ingadozó embert, mint egy szakadozó omló partot elkerüljön.

- Oh, ha még egyszer talpra állhatnék - kiáltotta Vasadi ur dolgozó-szobájában, melyben most a halál ült az iróasztal mellett és irta visszavonhatlanul elbocsátó uti levelét - hogy kikaczagnálak benneteket szivtelen viperák. Mindenemet elcsaltátok, hizelegve a szivembe csusztatok. Ah kigyók, kigyók, végezzetek velem hamar!...

Hamar!

Ha a nyomor, az élet e gyógyithatlan vérmérgezése, oly rohamosan végezné romboló munkáját, mint a nyári jégeső, mely néhány percz alatt kiöl kertet, mezőt, virulást: óh mi könnyü volna szembe nézni az elfordithatlan sorssal!

Nem! mint a fának, melynek gyökerén pusztitó féreg dolgozik, egyenként kell elveszteni lombját, ágát, karjait s igy adni át a porladásnak derekát, hogy egy utolsó recscsenéssel bucsut mondjon szerencsésebb társainak: az embernek is ekként kell szétmorzsolódnia, perczről perczre, óráról órára, hétről hétre, mert ugrás nincs a természetben.

Vasadi Ignáczék házánál előbb a kereskedősegédek tették meg sürü látogatásaikat; azután a végrehajtók jöttek el jegyzőkönyveikkel; majd ifju és öreg ügyvédek hajtattak be bátran az udvarba, alig méltatva egyetlen köszöntő kézintésre az arczából kikelt, de azért mosolyogni erőlködő gazdát - végre szabad volt belépni, betörni, benyargalni a népnek is, mert hozták a korlátokat lerontó végrehajtási jelvényt: a dobot! Fásultan nézte egy ideig Vasadi ur e polgári munkát, tördelte kezeit, sóhajtozott, szabad folyást engedett gyáva könyeinek, s mert látta, hogy a változhatlant megváltoztatni nem lehet, de ugy gondolta, hogy az erkölcsi törvények szerint nem is szabad: kitántorgott a parkba, elbujt a sürü bokrok közé s éppen olyan közönségesen, mint egy szegény munka nélküli, elzüllött mesterlegény, kihuzta belső zsebéből a hatszemü megváltót, a töltött revolvert - - még egy pillantást vetett a kastélyra, melyben

gyermekei bus örömmel gyönyörködnek a tomboló tömeg veszekedő kapkodásában, s melyben egy szegény asszony jegyzi darabról darabra az árverelésre felmutatott czikkeket - és - és egy megrázkódtató durranás!

- Ah! - -

Ott nyugszik; ujjai még görcsösen vonaglanak; szemeivel küzd a szempillákat lezáró halál; a vér hosszu, állandó munkája után megpihen az erekben; megáll, mint az iszap, és megcsinálja az élet örök zátonyát.

Senki se látja. A madarak szétröppentek. Egy, a ki látja, a mindenható jó isten, ott van az anya mellett, hogy a bízót atyai nyájas mosolyával vigasztalja és halkan a fülébe sugja: B i z z á l é d e s l e á n y o m!

III.
Különböző jóindulatu tanácsok - kalács nélkül.

Még egy darabig erélyesen, bár egyre fogyatékosabb eredménynyel, folyt a dobolás, kiabálás, árverelés, mert a törvény szigoru - az kimért korlátok közt müködik és igy a kezébe vett fonalat semmiféle öngyilkosságért is ki nem ejtheti: azonban mint a zápor elől utoljára is eresz alá huzódik a legkonokabb ember is, hasonlókép a törvény őrei is kénytelenek voltak a nagy jajgatás, futkozódás, hol van, mikor esett, hogy történt-féle kiabálások fokozódó erősbödése következtén becsomagolni értékes irataikat, az eredményt jegyzőkönyvileg lezárni, s ott helyt, a sajnosan zavaró esetről a felsőbb hatóságnak rögtön fölterjesztést tenni. Hogy minekutánna igy s ugy, mivelhogy, midőn, tehát ekkép, akkép stb. stb. kérvén, várván, kegyeskedvén, méltóztatván...

- Hol van Vasadiné, hol a ténsasszony (eddig mindig nagyságos volt) követelé hangos sivitással a fodros, vuklis, puderos, örökké kipirositott arczu Csejthey Pálné, ugy futva és törtetve a népen keresztül, mint aki a legfőbb vigaszt és támogatást hozza kezeiben, jóságos szemeiben s fakó, kitátott ajkain.

Nagyságos, avagy tekintetes Csejthey Pálné asszonyság elől még az árverelő közegek is tiszteletteljesen odább vonták asztalaikat.

Egy előkelő hölgy, a ki a szerencsétlen asszonyt keresi, - méltóságtól sugárzó tekintetével a legnyersebb elemek fölött is fölényt gyakorol.

- Ki rendelte magát ide, Hajkó uram, mi? - lóditotta odább a kisvári fiók-temetkező-egylet vezérügynökét, ki már készült segédeivel a rongyos ravatalt fölállitani, és kinek kezei tele voltak már hosszu, festett fagyertyatartókkal. - Elmegy innen Hajkó uram azonnal, - utasitotta rendre a mohó vezérügynököt Csejthey Pálné ő nagysága. Rendezni fogom a temetést én, igenis azt, én fogom rendezni.

- Addig a testet szépen be kell takarni gyékényekkel, ha itt nem volna, mert itt már tudom semmi sincs, csak menjenek hozzám, lesz ott gyékény a padláson bőven. Hozni kell. Szegény Vasadit be kell takarni jól. Ezer szerencse - támolygott kitárt karokkal, mint a legszomorubb rokon tehetné, ha egyáltalán megtenné, mikor semmi hasznot nem lát - lelkem, aranyos Matildom, ezer szerencse, hogy ma még nem mentem Komáromba.

Itt vagyok. Isten müve, hogy nem indultam még. No, hanem mondhatom, ki hogy kezdi, végzi: a te drága urad ugyan gazul cselekedett! Hát kutyateremtette, addig férfi egy férfi, mig tele a hordó borral, a bugyelláris pénzzel, a hombár gabonával? No ez szép! Itt hagyni két szép gyereket - mit sirtok? olyan lelketlen apát nincs mit siratni. Jó az isten, dolgozzatok s ne féljetek, majd meg fogjátok keresni a kenyereteket. Anyátok miatt ne busuljatok. Ezer szerencse Mattikám, hogy nem mentem még Komáromba. Jól tettem ugy-é, hogy rögtön küldtem be Nagyvárra egy lovaslegényt, hogy menjen a főtemetkező egylethez, melynek a férjem igazgató-tanácsosa, hogy küldjön azonnal teljes nóbel fölszerelést. Nem szabad, hogy egy volt birtokostársunk, kérem uraim, itt a liczitálás ma megszünik, és kijelentem, hogy elsőben is a temetkezési költségek fognak levonatni a birtokból - nem szabad, hogy összehányt ravatalon nyugodjék. Koporsó érczből, jó finom minőségü, ablakkal akarod édesem? jó, legyen, ablakos koporsót fogok rendelni. Nem szabad, hogy egy volt birtokostársunk ne ablakos koporsóban nyugodjék. Atlaszvánkost? persze, atlaszvánkost - azt rendelek, nem szabad, hogy egy tisztességes birtokostársunk holmi forgácsvánkoson nyugodjék. Ugyan hagyjátok gyerekek azt a sirást; - látjátok, hogy itt vagyok. Ezer szerencse, hogy nem indultam még Komáromba. Fekete szalonruhát, mi? természetesen jó közép minőségü fekete szalonruhát adatok férjed-

nek. - Ugyan egy préda, rossz máju ember még daróczköpönyeget sem érdemelne, de mivel mégis birtokostársunk volt, nem szabad, hogy ne jó minőségű szalonruhában pihenjen. Minő sapkát akarsz a fejére? - ugyan ne sirjatok; mit csókolod azt a gazembert? - ezüstös sapkát, vagy aranyosat akarsz? Nem bánom, legyen; nem szabad, hogy egy volt birtokostársunk csak mesteremberi ezüstös sapkában üljön a koporsóban. Hát czipőre gondoltál-e már? Ugyan mit jajgattok? Egy elhullott drága-ló többet ér, mint egy szivtelen ember, a ki a szegény családját nem sajnálja nyomorban hagyni, - mondom, hagyjátok azt a sirást. Ezer szerencse, hogy nem mentem még el Komáromba, s magam rendezhetem a temetést...

Jött az öreg tisztelendő ur, nagy vörös orral, mely a bánattól most szinte megkékült, és a káplán urral, ki a leányokat, menyecskéket nyájasan köszöntötte, s mivel óhajtott annak idején, esetleg mentől előbb idevaló pap lenni - többeknek igen barátságosan megrázta a kezét.

- Lássa tisztelendő atyám - fordult a temetést rendező urhölgy Csethy Pálné ő nagysága a szemeit törlő aggastyánhoz, - ilyenek a mai férfiak, esznek, isznak, kártyáznak, gyorsan nyakára hágnak a kis vagyonkának, s vagy defraudálnak, és ha sikerül: kisuhannak Amerikába, vagy ha nem tudnak becsületesen szabadulni a bajból, hát a nyomorult családjukat egy revolverre bizzák. Ez ellen kellene ám hathatósan prédikálni, és nem a fodor, rizspor, égettbor, meg csipke ellen.

Itt van, ezt a jövő vasárnapra bátran fölveheti, szent atyám textusnak. Mossa meg a férfiakat jól - - istenesen.

Jöttek az elöljárók, a főbb birtokosok, hogy őszinte mély részvétüket e jelen, váratlan, megdöbbentő, lesujtó gyászesemény fölött kifejezzék.

A diszes és kimondhatom: fényes küldöttséget Határdombi László ur vezette, kinek mindjárt oldalánál állott bus, együgyű arczczal Kovács Muki ur, bizonyosan elgondolva, hogy nehány órákkal ezelőtt még a templom előtti pázsiton együtt tánczoltak, és éltették az örök barátságot - és ehol!!

- Nagyságos asszonyom! - és a részvétküldöttség hirtelen ünnepélyes félkört formált - van szerencsénk mély megilletődéssel ugy birtokos társaim, mint az előljáróság legőszintébb érzelmeit tolmácsolni. A legnemesebb, a legmunkásabb, a legáldozatkészebb honpolgár dőlt ki sorainkból, oly férj, oly családapa, ki mindenkor mint mintakép tündökölt előttünk... Ugy illett, hogy a nagy elfogódásban a szónok elakadjon, sirva fakadjon, az özvegy vállaira dőljön és a gyermekeket zokogva simogassa, utalván őket a jó istenhez, ki legjobb atyja az árváknak.

Ott voltak a hitelezők is, tömött zárt sorokat képezve és komor tekintettel mérve föl minden pénzzé tehetőt. Jött vágtatva a hegyen a nagyvári temetkező egylet vezérigazgatója, egy kis sárga arczu, fekete-szeplős emberke, messziről kiáltván, hogy félre, félre, ki a kaput!

Ott ült a vezérigazgató ur mellett Csethy Pál ur az egyleti tanácsos, vastag vörös bajuszát a lehetőleg előre feszitve, hogy a bámész csőcselék odább álljon.

Már tizenegy óra előtt megérkeztek a törvényszéki orvosok, a Kupak borbély, kit ilyenkor mindenki orvos urnak titulált, és vidáman ugráltak le a hosszu oláh szekérről, és nem restelték azon kezdeni működésüket, hogy mentül előbb üttessék össze egy kis jó villásreggeli, fehér borral, ó borral.

- Savanyu viz is legyen, nem kell szóda, - csapott a törvényszéki orvos ur, egy kövér piros arczu, czigányfekete fiatal ember, a falusi biró vállára.

Általában e gyászesetből is meggyőződhetett akárki, hogy nagy és terhes ugyan az adózás, de az állam a rend érdekében semmit is el nem mulaszt.

Ki hivja ebédre, mert a dél, s a kedves déli harangszó mégis itt van, tehát ki hivja ebédre a szomoru feleket?

Mivel szerencsére még nem ment Komáromba, és mivel tudta, hogy férje a temetkezési egylet tanácsosa: az ebédadást a temetés rendezésével együtt ő követelte magának - Csethy Pálné urasszony.

E jogos követelésnek a birtokostársak, törvényszéki urak, és főbb funkcziónáriusok készséggel engedelmeskedtek. Meg kellett jelenni a gyászoló özvegynek is gyermekeivel, hogy a részvét gazdag nyilatkozataiból erőt és tápot meritsen a bizonytalan jövő napjaira.

- És, ha szabad kérdenem - fogta meg lágyan Határdombi László ur az özvegy jéghideg kezét - mihez gondolja, hogy kezdeni fogna? Ne vegye nagysád tolakodásnak, de keresztényi kötelmem e kérdést szőnyegre hozni. A boldogult legjobb barátom volt, sorsa és gyermekeinek sorsa érdekel, rendkivül érdekel.

A borotva képü Határdombiné, ki férje mellett örökké résen állott - intett, hogy figyel és mindent lát.

- Nem tudom - nyögte a szegény asszony, az asztalkendővel eltakarva könytől ázott arczát.

- Természetesen mindent el kell egyszer adni s ha valami esetleg fenmaradna, de nem marad, óh nem marad! lehetetlen, lehetetlen, akkor hirdetést teszünk közzé a nagy lapokban, hogy egy rangbeli jó házból való asszonyság - kulcsárnénak...

- Nem, nem! - tördelte daczosan a szerencsétlen nő.

Határdombi ur valami ürügy alatt fölkelt s igy Kovács Muki urnak jutott a szerencse, hogy Vasadiné mellé kerüljön.

E derék urnak olyan természete volt, hogy mihelyest nő mellé került, a sarkait tánczra ütögette s ezt csakhamar megtette most is. Természetes, hogy a tánczmozdulatok a legbusabb szivet is, a milyen a Kovács uré volt - derült hangulatba hozzák.

- Sohse tessék busulni nagysád - kezdé Kovács ur, az asztal alatt verve egy divatos nóta taktusát, minden attól függ, a mint öreg főispánunk igen helyesen mondani méltóztatott, hogy a dolgot milyen szemmel nézzük. Náczi nem akart tovább élni - s vége! Nagysád itt marad köztünk. Nem eresztjük. Már beszéltünk Forgó Ferivel, hogy te, annak a csinos asszonynak megszerezzük a postamesteri hivatalt. Havonként husz forint biztos. Alapnak elég.

S az özvegy érezhette, hogy Kovács Muki ur a tánczoló lábaival nem tud egy helyt maradni, hol erre, hol arra kaparász.

- Nem, nem!

- Hagyjon békét Mattika lelkem, az ember mai világban ugy él, ahogy tud. Első a kenyér. Óh mi még, majd meglássa, sokat - (s mivel már a becsületes száján volt, kimondta) tánczolunk együtt.

Vasadiné azon okból, hogy leánykája hozzá kivánkozik, fölkelt az asztaltól, sirva összecsókolta gyermekeit, kik panaszkodtak, hogy éhesek, és még semmit se kaptak - és egy kis oldalszobába huzódott.

Két jószivü barátnéja követte, Határdombiné és Forgóné.

Őt magát összecsókolták, de a két gyermeket leszidták kegyetlenül.

- Maguk rossz gyerekek - emelte föl vékony sovány kezét Határdombiné, - rossz gyerekek, eltörtek egy poharat.

- A Zsuzsi törte el - nézett szembe a szép szőke fiucska.

- Azt meg kell fizetni. Matild a gyerekeidet, annyi áll, borzasztó rosszul nevelted. Ernőt mentül előbb beadod egy szabómühelybe s Krisztinkával te akárhol kaphatsz varrónői állást. De ezt az átkozott rossz kölyköt én egy perczig se tartanám magamnál. Menjen. Mentül előbb, annál jobb.

- Én mást javallanék - nyaldosta Forgó Feriné vastag ferde ajkait. Te szivem igen pompás sülteket tudtál mindig késziteni, mert valld be, magad voltál a szakács, most látod, én azt tenném, elmennék a nagyturi püspökhöz, az nem olyan vén ember még, hogy egy csinos asszonyt meg ne hallgasson és én kérném, hogy fogadjon szakácsnéjának. Édesem, van egy miniszteri tanácsos nagybátyám, ennek az anyja gróf Dégen Mukinál szolgáló volt...

- És te itt ülsz? - csapott mint egy héjja az asszonyok közé Csethy Pálné, itt nevetgélsz? mintha az uradat az alispáni székébe most installálnák, én meg lótok-futok, hogy a temetés mentül szebben üssön ki; hordatom az asztalokat, székeket, koldultatom az eszczájgokat a virrasztóhoz; bort veszek, juhot vágatok; vagy te azt gondolod, hogy egy uri temetés semmi, annyi mint egy Náczi-napi vacsora? Kutya-adtát, látszik hogy éltetek, hogy a mit kaptál, megérdemelted; most munkához. - Nagyvárról bejönnek a papok, Szomjasról a tüzoltók és semmi, csak egy krajczár sincs a kezemben. Ki fizet? Én? Tagadom. Hátha én meghalok, engem ki temet el? Ohó fiam, a ki a pénzre nem teszi a kezét, az ugy jár, mint a Vasadi Náczi. Megállj! Szerencséd, hogy nem mentem Komáromba, hogy itt vagyok.

Gondoltam valamit, mert azért ha a nyelvem szól, a szivem, fiacskám jó. Nem tudom, ezt a temetést is ki állja ki, ki romlik bele, mert itt egy krajczár kevés, de annyi nem marad, hát azt gondoltuk az urammal, tégedet Matti beteszünk a temetési egylethez. Ott szükség van egy fönjáróra, a ki a női halottakat öltöztesse - - no, mit rémülködöl?

- Nem, nem! - szökött fel a szegény özvegy, kézen ragadva gyermekeit - nem, nem!...

És keresztültörte magát az asztalokon, hogy férjéhez meneküljön, a koporsó elé vesse magát - és...

És várja, hogy a jó isten hogy szól a dologba?...

IV.
Fogadások egy elmerülőre.

Vasadiné, mikor kisirta magát szerencsétlen férje ravatalán és valamennyire megvigasztalódott, hogy hála a jó égnek, Ignácz, ha mindenünk elment is - legalább uri, birtokostársi diszes temetésben részesül és az irigyek, rosszakarók ebben az egyben gonosz czéljukat nem érték el: fölemelkedett a ravatal zsámolyáról és bizonyos rendezői szemmel tekintett szét a nagy, tágas halotti szobában. Megszámlálta a gyertyákat, szép sor gyertya, huszonnégy s mily vastagok, hosszuk, akár egy-egy fáklya; megnézte az érczkoporsó oroszlánfejes lábait, igazi szépek, aranyozottak, mint a gróf Péli Tamásnál; megtapogatta a halotti ruhát, ez nem volt már uj, mintha viselte volna valaki, mert a térdén ugy volt összeférczelve s a fekete szalon kabát gallérja leszakadt, de a szemfedő finom volt s ezzel meg is elégedett.

Megcsókolta a halottnak imára összetett fehér ujjait, ráborult még egyszer arra a bizonyos helyre, a hol a golyó átfurta a mellet - azután elfordult, uj zokogásra készülő ajkait összeszoritotta - s szólt gyermekeinek:

- Ernő, fogd meg a kis testvéred kezét és menjünk. A kicsinek ezután te lészsz a papája.

- Akkor Krisztin! - parancsolta komolyan a fiu a leánykának, azt az ezüstös tárczát, amit a káplán bácsi adott az asztalnál neked, hohó, ide csak.

Krisztinka leszoritotta kezeivel a tárczát.

- Hagysz mindjárt békét a kis testvérednek?

- De ha én vagyok a papája, akkor a tárczának az én zsebemben kell lenni. A pénzes tárcza nálatok is mindig a papánál volt. Ide vele.

S a koporsó mellett a testvérek első czivódása megkezdődött, Darvin szerint az a jogos küzdelem, melyben az erősebb, ravaszabb legyüri a jobbat, gyengébbet.

Éles sirás töltötte be az ebédlőt, de nem a halott apa miatt, hanem az ezüstös tárcza miatt, a melyikhez az uj papa formált just.

Jó hogy halott-látogatók jöttek, s ezek a gyermekviadalnak végét szakitották.

Három rongyos köténves legény, s egy ur sárgás arczczal, fekete szeplőkkel.

- Én, mint a nagyvári temetkező egylet - hozza, hozza Samu azokat a ruhákat, ezeket itt levetjük - és, mint az egylet vezérigazgatója - hát a koporsó? jó, jó, csak hozzák, puha-fa? politúros? jó, jó. Kérem nagysád - és nevető vigyorgással ugrándozott a vezérigazgató ur az özvegy körül - tévedés történt a dologban, nagyszerü tévedés. Megrendeltetett bronczirozott ércz nyugágy, kétszáz tiz forinttal; és szalon felszerelés százhetvenöttel; huszonnégy gyertya ötven forinttal; pálmák, oleanderek, fikuszok tizennégygyel; jó illatu, első minőségü tömjén hat forint nyolcz krajczárral, és kérem szeretettel, utasitásba vevődvén négy ló, disz-szerszámmal, egy vén fullajtárral; tiz nagy koszoru az egyletek, testületek számára; és megint kérem szeretettel 8-12 majdan magánosoknak már kész feliratokkal, az egész teljes rüsztung ötszáz kilenczvenöt forint és néhány krajczárral, és most a tanácsos ur Csethy Pál ur lélekszakadva siet hozzám, kihuz az asztaltól, hogy igazgató ur, nem vállalhatok felelősséget a kontóért, rendezzünk csak harmadosztályu temetést száztiz forinttal. Azért gyorsan át kell öltöztetni a halottat, más koporsó, más ruha, hat darab gyertya, öt oleandert ingyen adok, mert ezeket már bajos elszállitani, de a többit fiuk, vigyétek! Itt az egyesület rettentőn károsodik. Kérem édes, ó nagysád, esedezem, könyörgöm, kegyeskedjék most a teremből kisétálni, mert azonnal hozzá kell fognunk az átöltöztetéshez. Kérem, kérem...

S majdnem mint egy elegáns széptevő, tolta ki kezeivel a vezérigazgató ur a kétségbeesett asszonyt, kinek még ilyen valamit is meg kellett érnie!

- Istenem, óh édes istenem! - hallatszott a távozó asszony jajkiáltása s »gyorsan, gyorsan fiuk!« volt rá az üzleti válasz, a kalapácsütés, csoszogás, kiabálás élénk bizalmas zajában.

Nem lehet, nem lehet kívánni, senki se kívánhatja, hogy egy szolid üzlet, melynél az évi perczentekre kell fektetni a sulyt, oly borzasztó károsodást szenvedjen. Jobb most helyreigazitani a rossz számitást, mint majd a fizetésnél történjenek csuf huzalkodások.

Ha valaki nem látta még, hogy öltöztetik át a már koporsóban pihenő halottat, és hogy ebben semmi sértő nem foglaltatik, ugy egy perczre tekintsen abba a sarokba, az ablak mellé. Ott áll a halott, amint egy legény két karjával hátulról átölelve tartja, a ki szivarozik s egyet-egyet lök a le-lecsukló tetemen. A másik társ hányogatja le a ruhát, mint a kérget a fáról, minden meghatottság nélkül; a harmadik a koporsót szereli föl, jó forgácscsal, e helyen egyébiránt ép ugy lehet álmodni itt maradt kedveseinkről, azok nyomoráról, mint a legfinomabb selyem »Zugehőr«-ön.

Igy, most már egész rendesen történik a néhai Vasadi Ignácz ur eltakarittatása.

Mivel a négylovas diszhintó nem jött be Nagyvárról; mivel a fáklyáskiséret elmaradt; mivel a vendégkocsis a koszorukkal nem ballag a halottas szekér után; mivel a bér- és magánfogatok hosszu sora nem uszik a kisvári főutczán és mivel se dalárda, se tüzoltó diszcsoport, se birtokostársak szövetkezete, se a tanitók egylete, se fényes papisegédlet nem ékesiti a temetési menetet, közönséges falusi parasztok rudakon viszik a koporsót; a magas szőke káplán ur czelebrál fehér ingben s a hosszu kántor bőg mély recsegtető hangon, szivből kiáltva: »Te vagy, te vagy én Jézusom! Nincs már, nincsen, már jól tudom! Porból lettünk, azzá lészünk. Csak ez biztos osztályrészünk! - -« Az uri közönség ilyenkor nem az ut közepén, hanem az ut két szélén a házsorok mellett oldalog, keresve egy-egy szük utczanyilást, melyen haza suhanhasson. Csak a polgár- és parasztasszonyok temérdek képviselője tódul tömör sorokban a halott után, mert az a hite, hogy az öngyilkos isten különös oltalma alatt áll, és a ki a szerencsétlen öngyilkost végső utjára elkiséri: istennek tetsző, kedves cselekedetet művel.

- Fogadok reá - rántja meg Kovács Muki ur Határdombi Laczi barátját, ki piszkos szavakat mond a szép özvegyről - nem telik bele két hét, s Vasadiné a Forgó Feri szeretője lesz.

- Oda Muki pénz kell, s Ferkó egy rossz krajczárért a fülét le hagyja vágatni, hanem arra fogadok pajtás, hogy egy hónap mulva Nagytúr piaczán a Kupácsek kanonok hintóján fog Mattika végigevezni. Bolond is lenne, ha nem tenné.

Hát ugyan mit veszt egy olyan asszony, kinek az ura ugy lőtte magát agyon? mert egy greslit se tudott maga után hagyni. Én már két éve, de öt éve, mindennap vártam Náczi öngyilkosságát. Ezt sokszor meg is beszéltük Zsigával, Józsival, hogy Náczinak vagy golyó, vagy kötél, vagy árzenikum lesz a vége. Nagyon természetes! Te, én ezen a kis közön itt eltünök, uj szobaleányunk jött Debreczenből, s mielőtt a feleségem tudtára adná, hogy én milyen semmirevaló vagyok: meg akarom tudni, hová való, élnek-e a szülei, vannak-e nagy felnőtt bátyjai; egyáltalán tájékozni akarom magamat. Fogadok, hogy Náczinéból pompás asszony lesz.

A régi jó barátok, birtokostársak, azt meg kell vallani, oly melegen érdeklődtek Vasadiné iránt, hogy még a temetés alatt meginditották egymás közt: *mi lesz Náczinéval?*

- Nem hiszem, hogy elfogadja a postamesterséget, mert akkor Forgó Ferkó kezébe kerül.

- Tanitónő lesz.

- Itt?

- Itt.

- Én nem adnám hozzá a gyerekeimet.

- Mért?

- Vasadiné ugyis elmerül.

- De ha megmenthetnők - veti föl e lehetőséget egy kis ripacsos ősz ember, kigyult arczczal, résztvevő apró szemekkel.

- Hát mit tudna velök tenni urambátyám? Halljuk.

Ily egyenes kérdés, mely az áldozattal járó segitséget rögtön kihivja, még azokra is a legrosszabb hatást gyakorolta, kik hajlandók lettek volna tán valamit - községi uton tenni az árvákkal.

- Barátom, engemet nem kért fel, mikor az adósságait csinálta. Nem elegyedem ilyen kényes operáczióba.

- Nekem öt gyermekem van.

- Nekem egy beteg vén anyám.

- Nálam meg örökké ott ülnek a feleségem rongyos nővérei.

- A feleségem, hogy nekünk nincs - ki nem állhatja a gyerekeket. Azt mondja: inkább kutyákat tart.

- Hát uszszék a meddig uszhatik, ha a nagy hajónak két-háromszáz élettel el lehet merülni: akkor én egyért vessem magamat a vizbe? Soha én!

E talpraesett hasonlat sok vérző szivből kirántotta a tövist. Igaz, nagyon igaz, ha egy nagy hajónak két-háromszáz emberrel, egész családokkal szabad elpusztulni egy őszi ködös reggelen vagy éjszakán s azért a haza mégis el nem pusztul, csak egy falu is tönkre nem megy: nincs miért a legnemesebb embernek is azon törni a fejét, hogy egy özvegyasszonynyal meg két gyerekkel hát mi is történjék.

Inog, lebeg, vergődik, s ha nem birja: elmerül. Ennyi!

Temetés után, mint a nagy ünnepek után szokott lenni, a búban, áhitatban kimerült lélek az élet apró jelenetein nyeri vissza erejét, munkakedvét. Vasadiné, a mit régóta nem tett, fölment a terjedelmes kastély padlására; ott szerteszét régi konyha- és szobabutorok hevertek porlepetten, háboritatlanul; ócska törött divánok, fauteillek, nádszékek, fogasok, félig törve, kicsorbulva, hatalmas rézkampókkal. A sarkokban üvegek, skatulyák, réz- és pléhedények, a gerendákon lószerszámok, nyergek, elviselt köpönyegek, melyek ki tudja mióta heverhettek ott a békés nyugalomban. Egy sötét ketreczben ládák, bőröndök takaróztak a homályba és pókhálókba.

Már a törvény tökéletesen eleget tett a követelők óhajainak, s a rendeletek szabványainak, mindent elárverelt, vagy lepecsételt, a minek értéket tulajdonitott.

Itt, ezek a semmik, mint a mezei szabad virágok, nem tartoztak követelés alá. A józan női elme mohón kapott a lim-lomhoz, turt, kotorászott bennök, hányta-vetette a fölvert porban a kérges czipőket, hosszu száru csizmákat, bőrös sapkákat. Órák teltek el igy növekedő édes reményekkel, a nélkül, hogy valaki föltekintett volna e lázas zakatába. Vasadiné szivében a hit, remény, bátorság minden egyes darab butorral, rongygyal erősbödött.

Ah mit akar?

Lassanként, ahogy az értékes holmi növekedett, ahogy az egyedüli mentőszer, a pénz szaporodott: szemei kinyiltak, a könyek nem zavarták látásukat többé, ajkait valami csodálatos terv derült mosolyra vonta.

- Ezeket én eladom, elviszem Károlyba, ott az ó-szerben megveszik. Nem megyek senkihez.

Leült s mint a ki hosszas kutatás, fáradhatlan munka, álmatlan éjszakák után, egy harmatos hajnalon rátalált a keresett kincsre, a kőszén érre: dobogó szivvel kiáltott föl, óh édes istenem, csak te el ne hagyj.

Régen, a szebbnél szebb, finomnál finomabb befőttekben tudott talán csak igy gyönyörködni, mint most, e rendezett, csinosan elrakosgatott ócskaságokban.

Becse volt előtte mindennek, mert mindenben gyermekeinek jövőjét, önmagának erős támaszát látta. Ezek nem utasitják el; nem zárják be előtte a kapukat; nem akarnak csalárdul Komáromba menni; szemtelen ajánlatokkal nem állanak elő; sőt, mint az érett gyümölcsök az országut szélén, önkényt kinálkoznak: jer!

Ösztöne megsugta, hogy kérdezzen meg valakit, valjon miután a kastélyt, a földeket, a fölkelhetőket eladták, elvették, lefoglalták, ezeket pedig itt senki se vette számba, valjon ezekhez az egykor szemétdombra szánt haszontalanságokhoz tart-e valaki igényt? Óh ha nem tartana, ha a jó isten ennyit már meghagyna egy szegény özvegyasszonynál! Ha az emberek megengednék neki azt, hogy ő itt ezeket deszka-ládákba csomagolja, és egy éjszakán, mikor a hires kartársak, az ügyvédek nyugosznak édesen - hogy ő ezeket innen elszállithassa egy távolabbi városba! Ha a jó isten ebbe beleegyeznék!

Nemcsak a rókának, a gonosz farkasnak, a vad medvének adta meg a természet azt a mély látást, hogy mértföldnyiről meglátja a közelgő veszélyt és kijátsza a ravasz, erőszakos, önző embert, a teremtés remekét, kinek szép arcza az isten arcza és forró szive az égi Atya szive: hanem ime, egy nő, egy anya, egy jól nevelt fiatal hölgy is rálép a szabadulás utjára.

A még ott maradt néhány ődöngő cseléd, szomszéd parasztasszony, nem tudom, észrevette-e, hogy a nagysága egyenesebben jár, hangosabban beszél és nem süti le minden jövő-menő előtt a szemeit: de a gyerekek megérezték, hogy a mama csókja keményebb, ölelése jobb izü és nevetése megint olyan, mint volt.

Csak egyszer isten megmutassa az üldözöttnek, hogy merre fusson, csak egyszer az oltalmára való eszközök közül egyet-kettőt bár a kezeibe adjon: a többi aztán jön seregestől.

Im sürü eső esik; az ég beborul; nappal is majdnem alkonyi sötétség boritja a földet; a sár földagasztja az utakat, hogy a ki erősen nem kénytelen vele, e kutyának való időben ki ne lépjen: és Vasadiné két szekerecskével ebben a legalkalmasabb időben, éjféli egy és két óra között ballag, inkább mint a vizben járó, csobog ki az országut felé.

A Kapisztrán-utcza sarkán egy folyosón, köpenyegbe burkolva az öreg Nagy Pista bácsi ügyvéd ül most is, mint nagyon sokszor, mivel fiatalabb hitvestársával szomoru viszonyokban él és nem tudja hallgatni sokáig a szemrehányásokat. Kinyujtja fejét rongyából a szürke aggastyán; villámló szemekkel fölismeri a menekülőt, ki alkalmasint tilos árukat szállit; első perczben, mert ő is ügyvéd, oda akar szökni, hogy halt! egy tapodtat se tovább, mig... majd mint az őr, a hogy nézi egykedvüen a folyón uszó, szabaduló rabot, mormogja: eredj, eredj, ugyis elmerülsz! Egy öllel idébb vagy odább, de elmerülsz szegény Vasadiné.

V.
Csak egy asszony. Csak egy asszony ne volnál!

Nem tudom már, hogy van, én valahányszor ifju éveimben, hosszabb távollét után, hazamentem boldogult szüleimhez, mindig elgondoltam a falu felé, ahogy szemembe tünt a torony csillaga s a fás, lombos homályban kivettem a pontot, a hol ők laktak, - kedves öregeim ugyan hogy lehettek ti most, nincs-é valami nagy bajotok? Anyám köhög-e nagyon, s apám birja-e még a lábait. Testvéreim...

Gondolom a jó szülők is ép igy lehetnek közeledő gyermekeikkel, s a testvérek bizonyosan mindent elkövetnek, hogy a fogadtatás a legszivélyesebb legyen, s ahogy ma mondják: »semmi kivánni valót ne hagyjon fönn.«

Özvegy Vasadi Ignáczné az ócska tárgyakból isten segitségével szerzett pénzecskéből egy részt arra szakitott, hogy a jó mamát, a Klárit, Bertát, Gyurikát, s az atyafiakat Veszprém városában megkeresse. Az öröm miatt, hogy rég nem látott szeretteit ujra kebelére ölelheti, és gyermekeit a kedves ismerősöknek bemutathatja: tulságosan elfogódott. Sirt, hogy gyermekei haragosan kapaszkodtak a nyakába és csókolták, hogy mama, te megint mit csinálsz?

Mit? Mit tud a sziv csinálni, mikor örül, remél, és még szeret? Sir, és áldást kiván mindenkire.

A magas, nyulánk asszony fekete ruhájában, meggörbülve, fekete csipke-kalappal födött fejét mélyen aláhajtva, egy öreg anyókának látszott, telt piros arczát most kékes fehérség fogta be, szemei a sok sirás miatt megapadtak, majd felényire huzódtak össze, szemei alatt sürü ránczok képződnek, mind szüntelen zokogott, a mi által egészen nevetségessé vált gyermekei előtt.

- Te mama, huzta le nyakát kis vékony karjaival a kis leány. Te ugy csinálsz, mint a kása: pü, pü, pü. Most jó vagyok, minek sirsz? Ernő se dulakodik, ő is jó. Nevess - óh édes mamuska, azért is nevess, nevesd ki, hogy Csethy néni még a czipőmet is le akarta huzni a lábamról, hogy ad másikat, de nem igaz, mert csak el akarta vinni a kosarában, mint az uj fésüdet, nevesd ki, és mutasd még egyszer, hogy csinált? Ernő, te is tudod mutatni, mutasd, hogy akarta lehuzni a lábamról Csethy néni az uj czipőmet.

Ernő férfihoz illő komolysággal térdein a pénzét számlálta, és hozzátette azokat az ezüsthatosokat, sőt huszasokat is, a miket Veszprémben a nagymamánál fog kapni, Háni nénitől, Berta nénitől, Gyuri bácsitól és legkivált a nagymamustól. Ő tehát most oda se tekint kis leánytestvérére.

Igy csak az anya és leánykája játszották el a jó Csethy néni furfangját, mialatt a hegyi utról a kocsi szépen leereszkedett Veszprém városába.

Akármennyire boldog vagy kemény szivü legyen valaki, és tudjon oly lelki erővel birni, hogy föl se vegyen bizonyos dolgokat: mikor hosszu idő után szülővárosába belép, különösen ha ő is véletlenül gazdag emberből azalatt koldussá lett, boldog, irigyelt asszonyból szegény özvegyasszonynyá, a ki rakott szekér helyett egy csomó panaszszal, sóhajjal, édes jó istenemmel jő, és titkos kérelmi fogásokkal: hát igen nagyon elérzékenyedik! A házakat nagyobbaknak látja mint régen; a templomot magasabbnak, - komorabbnak; az utczákat szélesebbeknek; az embereket hallgatagabbaknak; a gyümölcsös piaczot, mely mellett el kell haladnia - maga se tudná mért: drágábbnak. Mindent, mindent többnek, nagyobbnak, talán szebbnek lát, csak ő maga érzi, hogy kisebb lett, vénebb, rutabb, szánalomra méltóbb, mint azelőtt, a szép ifju korban.

Ugy tetszik, mintha senkit se ismerne már és mégis mindenkinek köszönni igyekszik serényen; azt véli, hogy megismerték és mindjárt megszólítják, holott közönyösen mennek el mellette és senkinek se jut eszébe, hogy oda kiáltson: jó napot, jó napot kedves hugom! De megszépült! Isten hozta nálunk, ugyan szép, hogy egyszer már ránk is gondolt!

Különös nyomás ül a szivre, örömnek, bánatnak, szégyennek, félelemnek vegyes érzése.

Végre begördül a kocsi a szülői ház kipadlózott kapuja alatt a virágos udvarra; ott a nagy szomorufüz a kut mellett, minő hatalmasan megnőtt, milyen gyönyörüek ágai! ahol a szőlőlugas, már a ház tetejére futott; a baraczkfák a kerités hátánál, egy-két szem a tetején még maradt is. Csirkék, ludak, kácsák, galambok. Ehol a kutyák is elősiettek a folyosóról és konyhából és csupa illedelemből hangos ugatást kezdenek pár perczre, s mikor látják, hogy csak egy asszony száll le a kocsiról, s két gyermek, visszasompolyognak s egymáson harapnak egyet, hosszu vonitással.

Mi az? nem a mama, meg a leányok futnak ki előbb az érkezők elé, hanem a cselédek. Ők bámulnak, és vigyorognak, kezeiket morzsolva.

Végre kijött egyik testvér.

- Hánika! - kiált, kezeit ölelésre emelve az özvegyasszony. Kedves lelkem anyám nem beteg-e?

- Nem hát.

- Ernő, Krisztinka, csókoljátok meg a Háni nénit.

Háni néni, ki egy megaszott, magas száraz öreg leány, haragos tekintettel, mint a valaha szép, de megtörődött hölgyek, fakó szintelen ajkakkal; hosszu eres nyakkal; sárgás fülekkel és kidagadt kékes gyürüs szemaljakkal, lecsüngő mellekkel és ritkás fogakkal - el nem palástolt gunyos elégtétellel tekint nénjére, kiről azt hiszi és hitte mindig, hogy szerencséjének megrontója, mert Vasadinak őt kellett volna elvennie, ha lett volna akkor is, mint ahogy most nincs, becsület a világon.

Foghegyen kérdi:

- Nincs több gyermeked? Nem járt nálatok himlő?

- Oh, az a legegészségesebb vidék, - kapkod ide-oda az özvegy, nézve, hogy honnan tünnek elő a többiek. Megcsókolhatod őket bátran Háni. Mi már a szépségünket nem félthetjük.

Mormogott valami nyers választ Háni kisasszony, mert ilyen kiméletlen beszédre még szurni is lehetne.

- Hát Berta nincs itthon?

- Hogyne volna, most áztatta a lábait. Vagy kiszaladjon teneked mezitláb?

Igy, igy, ilyen akkordokkal haladtak a mama felé.

A rendkivül magas kövér, de megvénült anya egy hosszu fehér kemenczéhez támasztotta a hátát és kezeit a mellén egybekulcsolta. Ugy várta leányát és unokáit.

Ne ütődjék ezen meg senki. A vidám, teletorokból kiabáló, ugrándozó fogadás csak azokat a vendégeket illeti meg, kik gazdagok, tiszteletreméltók, kik nem hogy vinnének, de sőt hoznak s kiknek megérkezése, mint az áldott napé, fényt hint az egész városra.

Vasadiné szeretetében, örömében ugy kiterjesztette a karjait, hogy igen kevésbe került volna neki az egész kályhát átölelni, s igy mutatni ki, hogy mennyire imádja anyját.

- Mamám! drága mamám!

- Ugyan szégyent hoztatok a családra, mindenki azt mondja, még a Novák doktor is, hogy te vitted Náczit a temetőbe.

Még nem is utasithatta vissza e kegyetlen vádat a szegény asszony, midőn Háni zordan oda vetette:

- Te, te, az bizonyos.

- Én?

- Itt az az általános vélemény.

- Oh mama, mama - furta az özvegy fejét anyja hóna alá, mintha ezzel akarta volna az anyai karokat ölelésre birni.

- Ne busulj Matild - haladt be az oldalszobából egy hatalmas termetü, de szebb évein rég tul levő leány - majd felvilágositom én azokat a lelketlen rágalmazókat, hogy a dolog hogy volt, mint volt. Látod, nekem ma már korán reggel ki kellett volna mennem a mezőre, mert a papa halála óta a gazdaságot, tudod hogy én viszem - de látni akartalak és vágytam látni a gyerekeidet. Aranyos szép gyerekek (és csattogtak a csókok) te se hajtsd meg olyan nagyon a nyakadat, mert nem ér ám az semmit, elég erős vagy, majd csinálunk valamit. Bérlünk a te számodra is egy kis jószágot. Én mindenbe beletanitalak. Nem nehéz. Nekem is azt mondták, mikor a kavicsolást kivenni mertem: csak egy leány, majd neked meg azt mondják, csak egy asszony, de kutya lánczos, azért belevágunk ám az üzletbe. Tudnál-e borokkal kereskedni? bort veszünk. Itt sok a tiszt, meg a hivatalnok. Ne félj. Gyuri mindnyájunkkal perben áll, de azért, ha jó ebédünk van, mindig itt ül. Itt jön ni.

Egy kis kövér szürke ember, apróra nyirt kemény deres hajjal, piros-barna orczával, szürke ruhában, gyürüs ujakkal, és kifeszitett mellel lépegetett a megérkezett nővér felé.

- Már a szőlőből láttalak Matild, hogy jösz, kiáltottam is, hogy állj meg, de persze te nem tudod, hogy a Bacsák karózott szőleit én vettem meg. Én. Bánom, hogy a borait is mind meg nem vettem. Ha hoztál pénzt, belevághatunk a borüzletbe. Erről beszélgettünk már Bertával. De én semmivel sem segithetlek. Engem mindnyájan megcsaltatok. Mama, nincs egy kis harapni való? Tegnap este abból a disznósültből - hiszen csak nem ették meg mind?

Gyuri ur nehány vékony csók és ölelés után, miközben a gyerekek fejére egy-egy baraczkot plántált, oda törtetett a fal-almáriumhoz, kivette a maradék sültet és bort s igy a mint evett és ivott, nézte Matild nénjét, a gyerekeket, a két öreg leányt, anyját, a ki végre meglágyult és sirt az ablakban és ott ölelgette az unokáit és motyogta: szép gyerekek, szép gyerekek, mint a nagyapjuk s mint Gyuri volt ilyen korában, és Háni...

Lassanként kidühöngötte magát a keserü szemrehányás az anya ajkain, a méltó kedvetlenség az egész családban, hogy most már mit csináljanak Matilddal, mert itthon nem ülhet, igen sokan vannak ugy is és előbb Háninak, meg Bertának kellene valahogy férjhez menni, mert erre az idő igazán hogy itt van - és ugy aztán felkerültek a városi ujságok.

- Az alispánnál nagy vacsora volt.

- A püspök nem viszi sokáig, már a testamentum is kész. Rafi néni sokat örököl.

- Még mindig a papok az urak.

- Fekete Irma meghalt.

- Weisz Lina férjhez ment.

- A kis Kertész Józsi még mindig emleget. Már a harmadik felesége van. Szücs Dániel is meghalt, és egy kis furkó emberkét választottak helyette; Paczák Juliához egy éneklő kanonok

járogat; a piacz szörnyü drága; a hus rossz; jó szüret lesz; hogy égés volt; ha papa él, most szeptemberben megtarthattuk volna az ötvenéves jubileumot; Füreden borzasztó sok a vendég, a gazdag zsidóság minden jó helyet lefoglal.

E hireken, mint egy lajtorja lépcsőin, fölemelkedtek a helyzet magaslatára - és ebédhez ültek.

Természetes, hogy Gyuri minden pörlekedése daczára ott maradt, és semmiféle élvezetből ki nem vonta magát. De rögtön ment, a mint a két gyermek meg találta penditeni a pénzgyüjtés eszméjét.

Mi legyen, hogy legyen?

Mindenünnen, ha korán ment, ha későn ment: ezzel a nyomatékos szóval verték vissza szegény özvegy Vasadinét:

- Csak egy asszony. Nem lehet.

A kavicsolást nem kaphatta meg; a honvédség széna-zab szállitását egy főhivatalnok sógora ragadta kézbe; a rabok élelmezése is igen pompás lett volna, de egy pap adta rokonainak; ott volt - - óh nyolcz-kilencz igen szép vállalat is ott volt, de mindig:

- Csak egy asszony!

Holott nem az volt a baj, meg kell mondani a legtermészetesebb igazságot, hanem hogy: nincs pénz.

- Van pénze, jó sok pénze? Az elnöknek, az igazgatónak, a titkárának; a választmányi tagoknak, az árverező küldöttségnek, a jegyző urnak, az ellenőr urnak, a gondnok urnak, a dijnok urnak, az urnak, a szolgának - mindenütt, mindenütt pénz, pénz, készpénz! Az kellett és az kell, okvetetlenül.

Miután semmiféle vállalatot nem sikerült megragadnia a szegény asszonynak: ujra kitört egész viharszerü dühöngéssel, hogy:

- Egész életedben egy haszontalan asszony voltál.

- Olyan asszonyt, a kinek az ura öngyilkos lett, Veszprémben semmire sem alkalmaznak.

- Nem kellett volna mindent átadni a hitelezőknek.

- Nyolcz, tizezer forintot jó idején meg lehetett volna takaritani. Most ur volnál. Itt nem maradhatsz, nem, nem - -

- Elmegyek - hörgé, zokogá a szegény özvegy.

- Én mit sem tehetek - terjeszté ki tenyereit a legőszintébben az anya. Próbálj, én is özvegy vagyok.

- Csak a mi becsületünket ásod alá - magyarázta Háni egész fölhevülten, - ha még tovább is itt ülsz.

Berta, mint a jószivü kövér lányok, sirt, szemeit forgatta, kereste az egeket és susogta: ne félj Matild, isten megsegit.

- Tudtam volna olcsón szerezni finom borokat, - szólt a beszédbe György ur - de itt a hitelt Veszprémben és vidékén ne keresd. Mama! abból a diós rétesből maradt még egy falat? Megenném ezzel az Ernő gyerekkel. Majd szüretkor Matild, ha fölmegyek Pestre, küldök egy jó kosár szőlőt, csakhogy a portót te fizeted. Ha az urad élne, betennők a városhoz valaminek, de tégedet? Mindenki azt hajtja, akármerre megyek, Torkos barátom, az a baj, c s a k e g y a s s z o n y.

VI.
Mi mind csupa testvérek vagyunk.

A kellemetlenül meglepett jó testvérek szivessége mind összébb-összébb szorult, végre oly kicsinyre zsugorodott, hogy abban, mint valamely kényelmetlen, alacsony, keskeny ketreczben özvegy Vasadi Ignáczné a két gyermekével, ezer gondjával csakugyan nem fért meg.

Hogy az elhatározó lökést megadják: előbb a testvérek egymás közt vesztek össze, de czudarul, még anyjukat se kimélték, ki különben épen nem csititotta a veszekedőket, azután az özvegy asszonynak estek közösen.

- Itt munka nélkül nem élhetsz - vágta oda György ur, borokat töltögetve át kisebb üvegekbe. Én nem roskadhatok össze a munka alatt.

S hogy össze ne roskadjon, hosszukat ivott, de hogy ne lássék az ivásnak valódi ivás formája, ugy tett, mint a ki üzleti szempontból iszik, és nem is gondol arra, hogy a bor mily kellemes a gyomornak.

- Nincs ám most papa, a ki járja ajándékokkal az urakat, hogy egy jutányos bérletet kicsaljon. Most elől-hátul csak Gyuri, Gyuri ide, Gyuri oda. Leroskadok a munka alatt. Könnyü volt apámnak, ő nagy volt, kövér volt s akkora hangja volt, mint egy öreg harangnak - én kicsiny vagyok, sovány vagyok és a beszéd nehezemre esik. A tüdőm van megtámadva a sok munka miatt. Láthatod, hogy leroskadok.

Leült, de a borok mellé. És folytatta nehéz munkáját.

- Gondoltál-e te arra Matild, hogy itt soká nem maradhatsz? Nem akarhatod, hogy anyánkat megemészsze a szomoruság. Azt én nem engedem. A leányokra is rossz hatással van, hogy te itt vagy. Mérgesek. Nagyon természetes. Két ilyen rossz kölyökkel, mint a tiéd, készebb volnék magamat fölakasztani. És mindenki azt kérdezi, mit akar Vasadiné? Meddig ül még itt Vasadiné? Hát az a Vasadiné nem tud csinálni semmit? Mért nem megy valamelyik fiatal paphoz házvezetőnőnek? Ne tartsa olyan nagyra magát. Özvegy asszony, özvegy asszony. Egy özvegy asszony örüljön, ha valakinek jó szándékkal megakad rajta a szeme. No most is - mihelyst egy kissé feldühödök, vérkeringési zavaraim vannak.

- Az Isten áldjon meg - ugrott oda Háni - vigyázz -

- Vigyázzak, mit vigyázzak, ha drága a kenyér, és mindnyájan esznek. Most még hozzá ezek is - én leroskadok.

- Nagy meggondolatlanság volt tőled haza jönni - vette fel a szót Berta, annyival is inkább, mert itt igen rossz hired keringett.

- Nekem? - kiáltott mély sértődéssel az özvegy.

- Nem is nekem. A rossz hirnek nem kell drót, eljön az magától.

- Nos, mi erre a felelet, asszonyság? - erőlködék nagyobb hangon beszélni György ur.

- Verje meg az isten a rágalmazót.

- Hm, gyönge kis védelem.

- Én meghalnék, ha valaki egy rossz szót mondana rólam, - vonogatta száját Berta. - Te mindig legkaczérabb voltál közöttünk.

Ez fellobbantotta az aknát.

És rettentő sirás-rivás keletkezett.

- Nem türöm, - állott az ügyek élére György ur - neked Matild, távoznod kell.

- El is megyek.

- Mentül előbb.

- Ma.

- Itt nem fogsz békétlenséget csinálni.

- Ne féljetek.

- A mi jó hirünk drága.

- Mi nem akarunk öngyilkosok lenni.

- Háni!

- Ugy van!

- Anyám!

- Ahogy vetettél: arass.

- De istenem!

- Ah, barátom, mi azokra a karemelgetésekre, mulatságos szemforgatásokra mit sem adunk. Te nem tartod anyánkat, nekünk anyánkat kell tartanunk. Érted?

- Azt megteszem, hogy kocsit fogadok - szólt jólelküen György ur s föl is kelt, hogy mindjárt menjen, - de többet nem tehetek.

- Keresd fel a férjed rokonait.

- Ide utoljára is eljöhetsz - vigasztalá az anya, széles kövér hátát a nagy zöld kemenczének vetve.

- Jól beszél, mama. Matti, menj a Náczi rokonaihoz.

- Elmegyek akárhova, csak innen szabaduljak.

- Ez a köszönet, hogy olyan szivesen fogadtunk, hogy még sértegetsz?

- Nem türöm, - orditá György. - Megyek kocsiért, még ma.

- Azonnal.

- Helyes Matild. Jó, hogy belátod hibádat.

- Berta, még az isten nem számolt le veled.

- Ej, ez mégis sok.

- Borzasztó!

- Rettenetes!

- Kiállhatatlan.

- Mama ezt türöd...

Ilyen zene-szó mellett vonult ki a városból délutáni négy-öt óra közt özvegy Vasadi Ignáczné a két gyermekével - egy zötyögős paraszt szekeren.

A gyerekek kosarában volt egy kis körte, kalácstörmelék - ők tehát, ha szomorkásan is, de kibékültek a szeszélyes sorssal.

Vasadiné mélyen a szemére huzta fekete kendőjét - és sirt és imádkozott.

Füred mellett egy falucskában esteledtek el.

A kocsis mogorván hozzá szólt:

- Itt jó korcsma van.

- Nem lehetne elmenni Füredig?

- Nem.

- Miért bácsi?

- Mert Füreden rossz a bor, meg drága. Tudja most már?

Azzal a paraszt be is kanyarodott a korcsmának vivő utczába.

Vidám fiatal emberek tánczoltak félig öltözött hölgyekkel a szemetes udvaron.

A folyosón egy öreg ur gitárt pengetett s két öreges hölgy énekkel kisérte.

Az idegen kocsi begördülése után rögtön átalakult a szintér.

A tánczoló párok szétváltak, a zenélő, pápaszemes, borotvált arczu öreg ur is letette a gitárt, s a vendégek elé sietett.

Követték gyorsan a fiatal urak és fiatal hölgyek is.

Mindenki segitségére szaladt a szegény özvegy asszonynak. Mint drága porczellánedényeket, ugy szedték le a két gyermeket, mig anyjuknak egy ur éppen a karját ajánlotta.

- Kedves szép nagysám, éppen a legjobbkor méztatott érkezni. Ugy akartam, hogy társulatommal itt Rücskön egy kis kedélyes pihenést tartsak. Egyuttal a »Falu rosszá«-ból próbáltunk. Keszthelyre vagyunk invitálva, nagyszerü hely. Méztat ismerni Keszthelyt? A polgármester tanulótársam volt, a plébános laktársam, a jegyző komám, a fele város te-tu bruderom.

Bemutatom itt kedves nőmet, társulatom tragikáját. A két magyar hazában nincs ilyen Gertrud. Meg kell kedves nagysám látnia. Ilyen Gertrudot soha sem lát. Pipi...

És a kis, alacsony, zömök termetü, kampós orru, hegyes állu fekete asszonyka királynői magatartással, magasan fenhordott fejjel járult elő a konyhából, hol szintén meg akarta mutatni, miszerént egy hölgynek mindenütt hölgynek kell lennie.

- Született Akácsos Petronella vagyok.

Mintha hozzátette volna: reménylem, nincs miért többet mondanom.

Végig hordozta tekintetét a jövevényen, ki halkan, félénk hebegéssel szintén bemutatta magát.

- Ah ez nagyszerü! - kiáltott egy magas, trabális, hosszuhaju ifju, nagysád nemde az öngyilkos Vasadi özvegye?

- Az vagyok!

- Ez dicső! Igazgató ur, nemde nem a kegyes istenek küldték ez urnőt társaságunkhoz? Egy öngyilkos neje! Ah, ez felséges. Hogy tudná ő adni Csipisz Mátyás legujabb, akadémiailag dicskoszoruzott tragédiájában Fennimort! Asszonyom -

- De Melindát - dörgé az igazgató, nyelvével nagyokat csettentve.

- De lady Macbethet - azaz, hogy az Vajasné ő nagysága bravour-szerepe - igazitá ki a közbeszóló, tisztelettel hajolván meg a nagy tragika előtt.

És egymás után vagy harmincz Vasadinénak való szerep került elő.

A szegény özvegy szinte elájult az édesen ható magasztalások alatt.

Annyi nemtelen bántalmazás, szivtelen csipdesés és nővéri gyöngédségek után, melyek farkaskörmökkel simogatták szivét, végetlenül jól esett neki a meleg rokonszenv.

A nők sorra ölelték, csókolták és rögtön megtegeződtek vele, a férfiak leirták ott szemtül szemben junói termetét, vénuszi mosolyát, cleopátrai szemeit, drámai, méltóságteljes mozdulatait és egy se mulasztotta el, hogy meg ne ragadja kezét és csókokkal el ne halmozza.

A két gyermek is kikapta részét bőven a szeretetből.

Ölbe kapdosták, csókolták, Ernőnek pipát nyomtak a szájába, bajuszt festettek az orra alá, míg a kis Krisztin szép homlokára diademet erősitettek.

A nap nem hevit jobban, mint a szeretet.

Ah, hogy eltüntek Vasadiné szivéből a marczangoló gondolatok.

Az asztalfőre, az igazgatóné mellé őt ültették, az első pohárköszöntőt reá mondták, a jövő nagy Cordéliájára, kit gonosz testvérei (mert a bizalom azért bizalom, hogy mindent gyorsan elfecsegjen) szivtelenül elkergettek, mindenétől megfosztottak, de nem isteni szépségétől és dicső jövőjétől.

Soha ő még ily fesztelen vig társaságban nem ült.

- Mattikám, gyöngyöm, ugy-e nem haragszol, felvettem a kabátkádat, holnap megengeded, ebben játszom Erzsébet királynét.

- Én a fekete köntösödet öltöttem magamra. Furórét fogok csinálni Stuart Máriában.

S egy hosszu nyaku, sovány, szőke leány tudni sem akart róla, hogy az idegen jószágot levesse.

Gyöngyét, ékszereit, a miket még a rettenetes romlásból megoltalmazhatott - mindenét szerte hordták a jókedvü müvésznők.

- Ne bámulj édes - ölelte át a nyakát egy jókedvü rablókisasszony - itt mi mindnyájan testvérek vagyunk. Életünket adjuk egymásért. Csak ints, esetleg parancsolj, s parancsod teljesitve van. De ugy-e cziczuskám, felségesen áll nekem ez a kis csipkekendő? Oh hogy sinylettem Ágnesben, hogy nem tudtam egy igazi csipkekendőt venni a nyakamra. Fehérdi csinált papirosból. Minő hatást tettem volna én ezzel. Szoktad-e a szemhéjadat festeni - igen, hogy ne lehetne, mi mindent festünk. Igen, a hajat, a szemöldököt, a szempillát, az ajkakat, a nyakat, a vállakat, a karokat - egy szóval mindent, a mivel csak hatni tudunk. Itt a hatás a fő. A ki nem hat - az meghalt. Oh te bálványkám, istenien fogsz hatni. Milyen kövér karjaid vannak, - óh! milyen telt vállaid - ah!

S a leány oda kapott a lábához -

Vasadiné ellökte magától a meggondolatlan teremtést, és villámló szemekkel utasitotta rendre.

- Angyalom, te tévedsz, - én nő vagyok. Én mitsem tudok e reizend mozdulatért fizetni. Nagyon jó lesz, ha ezeket a becses emóciókat a kellő alkalmakra tartogatod. Itt nyilván eltévesztetted a hatást. Pedig mindennek a hatás adja meg értékét. Nem haragszom. Az első délután igy tettem én is. Sirtam. Öngyilkos akartam lenni.

S a szőke, vereses arczon a visszaemlékezésre halvány bizonytalan szin terült el.

- Palásthy - fordult egy pufók fiatal rongyos legénykéhez, - én azt mondom magának, ne szemtelenkedjék. Tudom, az én lábam csak horog, a melyiknek más lábakat kell megszerezni. Soká lesz az fiam. Csak hosszu, hosszu sorozat után. Tudja? Nézd, Mattikám, ez a fiu minden nőbe fülig szerelmes -

Oda sugta Vasadinénak: borbély-legény volt Abán, de jó burleszk komikus. - Hozzon egy pohár friss vizet.

- Édes angyalom, egy nőnek, a ki hatni akar - és mely nő nem akarna hatni - minden férfi egy-egy kész eszköz. Férfiak nélkül egyetlen tapsot nem kapunk. Pedig mily édes a taps! Méznél, csóknál, ölelésnél édesebb. A taps, ha beteg vagy, meggyógyit; a taps, ha éhezel, királyi asztalt terit; a taps, ha rágalmaznak - hófehérre mos; a taps, ha megcsaltak, bosszut áll - -

- Halljuk, halljuk az igazgatónét, a legjobb Gertrudot, a két magyar haza legkitünőbb Gertrudját! - kiabálták az ifjabb szinészek az igazgató felhivására.

- Aranyos nagysám - hajolt az igazgató pártfogói bizalmassággal a két nő közé, hogy orra hegye a Vasadiné fehér nyakát érintette - azt hiszem...

- Igen, igen, igazgató ur - nagyszerü lesz, - szökött fel lelkendező érdeklődéssel a veresesszőke hölgy - én előre is forró köszönetem mondom a ritka gyönyörért. Édes Mattim, mondhatom, hogy remek előadást fogsz élvezni. Kérlek - és egészen a fülébe mondta - kelj fel, mutasd, hogy végtelenül örülsz, majd sirj, majd tapsolj, mindent tégy, ez igen jót fog tenni előlegesen.

A szőke szinésznő magával vitte Vasadinét s keresett neki egy alkalmas helyet, a honnan a remek játékot a legteljesebben élvezhesse.

A hosszu haju szinész adta »Bánk bánt.«

Bánk már ott állott hevenyészett öltözetében, mint egy czirkuszi athléta, ki várja társát.

A kamarából előlépett teljes királynői diszben, sárgaréz koronával, az orczáján két nagy, hamarosan odapingált rózsával Vajasné Akácsos Petronella.

- Pipi - intett az igazgató - csak lélekkel, fortiter in re.

A kis társaság gyorsan nézőközönséggé alakult.

- Mindig Fadgyassal adatja »Bánk bán«-t, pedig hadar, irtóztatóan hadar, hanem a közönség máskép meg se hallgatná, ha nem hadarna. Ugy szeretik, hogy ne értsenek belőle semmit. Kérlek édes Mattim, majd ha megrántom a szoknyádat: akkor tapsolj, visits, ájuldozzál. Ez tanuskodni fog müérzékedről. Tőlem már nem kivánják, hogy ájuldozzam, én majd csak oda szaladok Pipihez és elébe térdelek. De akkor ne nevess. No most jön. Oh az az ökör Fadgyas hogy forgatja a szemeit, mint a szép Kovács Gyula. Ah violám, az ám az isteni szinész! Meg tudnék érette halni. Egyszer megcsókolt. Őrzöm mint legdrágább ereklyémet. Most, most. - Ismered »Bánk bán«-t, ugy-e? Nem csodálom, én sem ismertem, mig szinésznővé nem lettem. Tudod angyalom, ez a Gertrud egy nagy rabló - utálatos, nem játszanám. Oh én Melindáért rajongok. Nem ismered? Minden szép asszony ugy jár. Neked is ugy kell járnod. Ah, itt mind testvérek vagyunk. Most fog Pipi lerogyni a székbe. Még ne tapsolj. De mit vár? Ah, nincs még itt Hazay Miklós. Képzeld, az a vén Pipi azt a kis diákot szereti. Ott áll Miklós. Szép fiu. Milyen haja, mint az ében, milyen szeme, mint a nefelejts, az ajka, ah, mint a rózsa. Láttál olyan sugár termetet? Ah, ha ily rut nem volnék! Te szép vagy, hóditsd el a vén Pipitől - no most végre - -

Gertrudis.

(Székébe, rogy.)

Bánk, mit akarsz velem?

Bánk.

Te engemet magadhoz hivatál.
Szikrát okádó vérem éktelen
Dühében. Itt előszobádban láttam
Mikhált, gyalázatján kesergeni -
Oh egy tekintet -

- Hogy hadar a vén bolond! Ugy-e, egy szót se értesz? A vidéki szinész előtt ez a tökély. A ki nem hadar, az tök.

(Bánk folytatja:)

tekéntet, mely az ördögöt
Magát is arra birta volna, hogy
Egy megszorult szentet segiteni
Siessen. Igy - od' adtam a fiam; mert
Tudom, hogy ő előbb saját kezével
Megfojtja kedves huga gyermekét,
Mintsem hogy azt csak tőle elvegyék is.

Gertrudis.

Itt is talán hibáztam én?

Bánk.

Neked
Csak egy szavadba kerülne, mégis a hit-
Szegést előbbvalónak gondolád -
Nekem csak egy kicsiny reményt vala
Szükség hazudnod - egy csekély igéret
A zendülést elnyomhatná; de az
Erőszakos rimánkodás szokatlan
Nálad. Te hiveidnek a porig
Alázatosakat véled, kik ugy
Mosolyganak, mikép parancsolod!
Nem látod azt, hogy többnyire a saját
Hasznukra egy kalitkát épitettek.
A büszkeségeden hizelkedéssel,
Hol elveszel -

Gertrudis.

Ha ugy találna lenni?

Bánk.

Azt képzeléd, hogy isten vagy, mivel
Letérdepeltek híveid -
Hallatlan Endre idejeig az még,
Hogy a teremtőjét kivéve, más előtt
Is térdre essen a magyar.

Gertrudis.

Ha a
Királynak a hitvesse nem nyer is

Alattvalójától becsületes maga-
Viseletet - add meg azt levente egy
Asszonyszemélynek!

Bánk.

A ki nem érdemes
Hogy a szerette jó királyom áldott
Szivét kezében tartja; a ki lábat
Ád a bujálkodónak és tovább
Az áldozatra igy tekint le - ő
Holott nem érdemes, hogy a saru-
Szijját megoldja; mert kenőcsli testét
Lelkét - -

Gertrudis.

(Megsértett büszkeségének legnagyobb dühével felugrik.)

Gonosz hazug! ki tette azt?

- Most édesem itt egy csomót kihagynak. Vidéken minden színész azt hagyja ki, a mi neki tetszik, a fő a hatás. Most Gertrudis segélyért kiabál, mert érzi a sáfrán-szagot. Ottó, a Melinda Hazay Miklósa be is tekint, de elfut. Kár volnál aranyos Miklósom azért a vén Pipiért. Gertrudis kiabál, menekülni akar, nem tud, Bánk utoléri. Most -

Gertrudis.

Hitvány, ne bántsd hazámat!

- Igaz, mert ő német s Magyarország neki csak arra való, hogy kiszivja a zsirját. Ismerünk német. Most vigyázz, mindjárt jő a katasztrófa.

Bánk.

Én? keritő

(Megfordulván, kitekeri kezéből a gyilkot.)

Gertrudis.

(Sikoltva fut az asztalig.)

Bánk.

(Utóléri s agyonszurdálja.)

- Nézd Matti, ez a szép, ahogy Pipi elesik à la Jókainé. Nagyszerü az igaz. Az egész játék ezért van. Ilyenkor a közönség bömböl. Most te is visits, nyulj el. - A szőke-veres színésznő csakugyan visitott, ugrált, tombolt - mig Vasadiné némán szemlélte e korcsmai jelenetet.

Az igazgató átszellemült mosolylyal fogadta a hü tagok tomboló tetszés-riadalmát - s lassu léptekkel oda csoszogott Vasadinéhoz, s királyi leereszkedéssel kérdé:

- Nos? hogy tetszik? A lapok vidéken hasábos dicséreteket szoktak zengedezni, sőt külön kiadásokat is rendeznek a lojálisabbak. Ilyen Gertrud nem volt még a két magyar hazában. E mellett - - l é s z t e kedves leányom, Melinda...

VII.
Az első szerep.

Azon leszurdalt testtel Pipi is fölkelt, s mintha ő akarna gratulálni - oda ment Vasadinéhoz, hevesen átölelte és sokszor, sokszor megcsókolta.

- Ah édes Mattikám, kéjt csak a müvészet terem! Hiszen nagyon jó helyzetünk volt nekünk Péntekvásáron, férjem a legkeresettebb szücsmester volt, ugy éltünk, mint a grófok, télen öt hizott sertés, tavaszon sok baromfi, nyáron liba, kappan, őszön hizott lud, frisling, kamarám tele befőttekkel, kétszáz üveg, pinczénkben bor, padlásunkon finom beőrölt liszt, de mindenem, mindenem az ég alatt, mig most?! Az isten hozott édeském! Mennyi pénzed van?

- Nagyszerü müvésznőt teremtek belőled, ötöd napja, hogy egy krajczárt sem fizettünk, a fiadnál egy pár aranyat láttam, kis leányod fülében jóféle függőket. Karpereczek, órák, gyürük, finom ruhák - meglátszik, hogy nagyuri dáma voltál. Világhirü müvészt formálok belőled. De édes, de aranyos, segitened kell rajtunk! Nachtmusikot adatok, Fadgyas beszéddel üdvözöl, ezek a szegény fiuk rajonganak érted - ezt a rongyos vacsorát nem tudom kifizetni - Kesztheliyen mint az istent várunk, omlani fog a pénz - én megőrülök! Ugy-e, kisegitesz bennünket? Akkor holnap utazunk. Te a férjemmel előre mégysz. - Együtt fogtok bérletet gyüjteni. Abból neked igen szép jövedelmed lesz, de most megmérgezem magam, ha nem segitesz rajtunk. Csak három nap, de két nap, de egy nap, s utolsó krajczárig vissza van fizetve minden.

Ujra elkezdődött az ölelés és csókolás.

A testvérek nagyszerüen bebizonyitották, hogy náluk a szeretet a legönzetlenebb valami a világon.

Vasadiné nem ért rá sokat gondolkozni, legértékesebb ruhái már ugy is közkézen és háton pompáztak, másfelől a szeretetnek, barátságnak, testvériségnek annyi jelével találkozott, hogy nem tudta magát kellőképpen mérsékelni.

Talán viszonzásul, vagy még nem találták elérkezettnek az időt a tagok arra, hogy a szép özvegyet magukkal egyenlőnek tartsák: Vasadinénak egy kis csinos borjuistállóból hevenyésztek össze külön kabinetet.

- Csak pihenj te itt, édes! - biztatá az igazgatóné, ki már mindent kicsalt, a mit lehetett a szegény asszonytól - érezd te itt magad ebben a kis nyári pavillonban egész otthonosan kicsinyeiddel. Aludj jól, álmodd meg dicső jövődet és felejts el mindent a multból. A ki a mi testvérünk, annak merőben ujnak kell lennie. Angyalom - és össze-vissza tapogatta Vasadinét csupa női szeretetből - annak igazán mondom, még a vérének is meg kell változnia. Egy szinésznő olyan, mint egy férfi, független. Senkinek sem tartozik számadással. Szereti azt, a kit akar, elfogadja azt, a ki neki tetszik. Fogod érezni, mily kellemes ez a függetlenség. Nem bujkál utánad egy házsártos férj, - nagy dolog ám az babuskám. A mellett vallhatsz férjet pap nélkül. Itt van Fadgyas, az rajong érted; Fehérdi, az bolondul; Kovács őrjöng - én azt tanácsolnám, - válaszd az öreg Patakit. - Jó becsületes pupák Jancsi - a mellett nem részeges és semmit sem követel. Ugy öltözhetel, amint akarsz, nem kinoz a féltékenységével, hogy minek jársz kivágott ruhában, mért mutogatod a vállaidat... Állj meg galambom, mintha tulajdon édes leányom volnál, ugy gyönyörködöm a pompás termetedben. Hány éves lehetsz? én harmincznégy multam, de a tiszta becsületes élet megvénitett. Ha még egyszer fiatal lennék, majd tudnám mit csináljak. Huszonhat, huszonnyolcznál te nem lehetsz több.

- Annyi vagyok. Ernő fiam kilencz éves, Krisztinkám hét.

- Ezekről a gyerekekről ne igen sokat beszélj. Téged aranyom még adhatlak leány-számban. Keszthelyen igen sok a gavallér. Ha meghallják, hogy egy gyönyörü szép szerelmesünk van, özönlenek a füredíek is. Egy év alatt annyi ékszert gyüjthetsz, hogy nem tudod hova tenni. Majd oktatlak én. Jó lesz, ha azt mondom, ugy csak bizalmasan egynek-egynek, hogy grófné vagy, csak bizd rám a többit.

- Nem, azt nem engedem.

- Oh, te kis szüz Máriám. Veled adatom Szép Helénát. Hm, ha ez a két gyerek nem volna itt, mindjárt felöltöztetnélek Szép Helénának. Ah, előre látom, mily nagyszerüen fogsz festeni. A jó isten küldött közénk! Már kétségbe estünk. Még a rongyos diszleteinket is mind elzálogositottuk. No csak bizd rám magad. Férfiszerepeket adatok veled. Lássák a szép vádlijaidat. A férfiaknak csak ez kell.

Vasadiné nyersen szólitotta fel a készséges igazgatónét, hogy hagyja őket magukra, a gyermekek álmosak, aludni akarnak.

Elsápadt a kis Gertrudis dühében, de okos volt s nagy nyájas hizelgések közt távozott. Tudta, hogy a vetés is, aratás is nem egy ugyanazon napi munka. Kicsoszogott.

Vasadiné bereteszelte az ajtót, inkább betámasztotta egy lapáttal, az ablakot, vagyis inkább lyukat betömte ruhával, s a pislogó faggyugyertyánál levetkőztette gyermekeit, s a fiut egy ládára, a leánykát az ő ágyába fektette le.

Megimádkoztatta őket, miközben ő is forrón imádkozott s mikor látta, hogy már alusznak, szemlét tartott bőröndje fölött.

Meghült ereiben a vér, még a gyermekek ruháit is mind elrabolták.

Sirt, és ki akart törni, hogy lármát csap és megkeresi a tolvajt.

Azonban ujra bereteszelte a lötyögő ajtót, mert lépteket hallott. Mintha egész csomó ember jönne.

Valóban egész csomó jött.

Ott krákogott, köhögött, csoszogott, suttogott az ablak alatt. Valamelyik sipocskába fútt, majd magasabb, majd mélyebb hangot adva.

- Mamám hol van? - ijedt fel a kis leány, a gyengén terjengő külső világosságra.

Ezalatt megzendült a gitár és fuvola s egy operarészlet bizonytalan hangjai kezdtek behatolni az özvegy szobájába.

Magának a zenének - bármily gyarló lenne, megvan már az a hatása, hogy hangulatot kelt a szivben, annak a tudatnak pedig, hogy ez a zene, ez az ének az én tiszteletemre szól - fölemelő erejét ki tagadhatná el?

Vasadinét régen, nagyon régen érte ilyen kitüntetés. Nő volt, reszkető gyönyör fogta el idegeit.

Könyei hullottak, kezeit összekulcsolta.

- Oh istenem adj erőt, adj tanácsot - mormogá.

Szebbnél szebb magyar népdalokat énekeltek, régieket és ujakat. Mindenik a szerelemről, a bánatról, a halálról - és a boldogságról szólt.

Zokogott és fogadást tett, hogy ő ezekkel az emberekkel elmegy. Ő meg fogja nevét őrizni minden mocsoktól, de koldulni nem tud, nem fog és ezeket a gyerekeket nem hagyhatja. Ezeket tartani kell, ezeket ruházni kell.

Oh, benn volt már szivében az édes méreg, hogy ő müvésznő fog lenni, igazi müvésznő, a kit ismerni és tapsolni fog az ország.

Mit? Mit adjon ő anyjára? Nem elűzte-e? Testvéreire? Nem rágalmazták-e? Barátaira, barátnőire? Nem elhagyták-e? Isten vezette őt ide, igenis a jó isten. Egyenesen az.

Nem látott többé semmi sértőt az igazgatóné eljárásában, szavaiban, oktatásaiban. Oh ő maga fog magának utat törni. Nem fél senkitől és semmitől.

Miért féljen? Rosszat nem akar.

És nem voltak-e a világon nagy müvésznők, kiknek szekeréből lelkesült ifjak, müvelt családapák kifogták a lovakat?

Miért félne ettől a pályától? Egy nő mindenütt lehet tiszta és kell is, hogy az legyen. Ajándékot senkitől sem fogad el az egyszerű virágkoszorun és bokrétán kivül.

De ebben meg ki látna megbecstelenitőt?

- Fizetésemből fogok élni, éppen ugy, mint a mosóné, vagy varróné a saját keresményéből.

Most már még jobban oda hallgatott a zenére, énekre, hisz szinésznő volt már, csak egy hasadozott istállóajtó választotta el a grófi, királyi paloták aranyos szárnyas ajtóitól.

Elcsendesedett az ének.

Ah - valaki beszél!...

»Ragyogó tehetségü müvésznő, istenek kegyencze!
Vénuszt a tenger hullámai szülték, tégedet a költészet muzsája hozott a világra - -«

Igy, igy ment az, hol okosabban, hol bolondabban, de mindig egyaránt, elragadó szépen.

Eltüntek az akadályok, gyönyörüen eltüntek. Mint szél fuvallatára ahogy oszlanak, szakadoznak, halványulnak a felhők: ugy omladoztak össze a jó asszony szemei előtt a leghatalmasabb falak, melyek dicső pályájától kezdetben elválasztották. Ilyen tömör falak voltak: az erkölcsös világ itélete, barátnéinak fenyegető magatartása, anyjának kitagadó haragja - -

Lassu, alig hallható kopogtatás szakitotta meg édes álmadozásait.

- Matild, Tildám, Mattikám, én vagyok Szentimrey Berta. Édes, kedves...

Hogy nem hallatszott válasz, megfeledkezett fölvett cziméről és eredeti nevét mondotta:

- Angyalom, eressz be, én vagyok Sáfrány Erzsi, nagyon fontos dolgot akarok mondani, csak egy pár perczre, aztán mindjárt megyek. Igen! - Oh ezerszer csókollak, szökött be a félig nyitott ajtón.

S összecsókolta Vasadinét.

- Jó lesz? Bezárom az ajtót.

S már zárta, szegezte, támasztotta, mint a kinek esze ágában sincs a távozás.

Hirtelen eloltotta a kis világító szövétneket s gyorsan vetkőzni kezdett. Mikor készen volt, oda ült az asszony ágya szélére.

- Jaj, meghaltam volna, ha nem jöhettem volna hozzád - édesem, én tőlem csak feküdj le bátran, én az ágyad szélén elférek - éppen most hallgattam ki az igazgató és igazgatónő gonosz suttogásait.

Most már befeküdt és gyöngéden beljebb szoritotta uj barátnéját.

- Mi? hát itt ki van? - kaparászott a kezeivel.

- Krisztinka.

- Isten a lelkem, hogy nem gondoltam semmire, csak hogy téged megmentselek. Te, tudod-e, hogy mi a szándéka az igazgatónénak?

- Kérlek, ne költsd fel Krisztinkét.

- Tudja isten, nem volna-e jó, ha ő is hallana mindent. Én hét esztendős voltam, mikor láttam, hogy szegény jó anyám mellől apám csöndesen fölkel, kinyitja az ablakot és leereszkedik a kertbe. Ma nem volnék én nyomoruságban, megvettetésben, isten tudja csak mint-hogy lett volna, ha akkor fölkeltem anyámat, s megmondom neki: apa kiszökött a Julishoz a méhesbe. De anyám imádta apámat, parazsat tett volna a nyelvemre, ha én egy rossz szót szólok, hát hallgattam, s igy a legalkalmasabban előkészitettem szüleim rettenetes romlását. Költsd fel a leányodat.

- Ne bántsd - ragadta meg az anya vendége kezét.

- Gondolod, hogy te elég erős vagy?

- Igen.

- Hogy a becsületes uton megmaradsz?

- Ne mondj nekem ilyet.

- Ha nekem ilyen barátném lett volna, de a mi falunkban minden uri asszonynak szeretője volt. Hogy? Mit mondasz? Nem is tartották szégyennek. Csak az én anyám volt olyan mint te, azért került az őrültek házába. Oh szivem, milyen boldogok voltunk!

- Selyem-paplanom volt, ruganyos matráczom, finom, gyolcs lepedőm, selyem betétes vánkosaim - s most a földön hálok, fejem alja egy csomó szerep, takaróm - mi? valaki zörget? A szemtelen Fadgyas. Ismerem a kopogásáról. Engem szeretett, ő csalt el, s most rád vetette a gaz szemeit. Ohó!

- Aludjál kérlek, senki se zörget.

- Talán tetszik neked Fadgyas?

- Kérlek -

- Bocsáss meg, nem gondoltam egyébre, csak hogy megmentselek. Oh ha boldogult jó anyámat is igy megmentette volna valaki, most hintón járnék, most előkelő férjem volna a megye legjobb családaiból. Elvett volna Tóth Pista. Nem volnék egy otromba részeg korcs kapczája. A mamám végre is megtudta apám éjjeli sétáit. László, László! - kiabált kétségbeesetten, apám után szökve. Mi bajod? Az istenre, te holdkóros vagy? Az persze. Volt ördögöt. Akkor nem is sütött a hold, olyan sötétség volt mint ma. Apám járt a kertészné leányához. Láttál ilyet? Pedig anyám olyan szépség volt, hogy Zala nem termett szebb nőt. Azt a jelenetet soha nem felejtem. Ha anyámnak mindjárt elárulom a dolgot: megmentem. Most? Haragszol hogy bejöttem?

- Kérlek aludjál.

- Hogy aludjam én akkor, mikor szegény jó anyám sorsa jut eszembe. Kötözték, verték a bolondok házában, pedig nem volt bolond, csak apám elzáratta, mert az a kis fekete czölönk megbabonázta a szivét. Isten mindenkit kitesz a kisértésnek. Jaj annak, a ki elbukik. A hogy a vihar letöri a legegészségesebb fát: ugy ejti el a gonosz lélek a legbecsületesebb embert s a mint azt a letörött fát össze nem forrasztod többé, ugy a bukottból többé ártatlant nem formálsz. Aluszol?

- Kérlek -

- Nézd, te semmit se hallasz? Te talán nem is szeretted a férjedet?

- Ugyan - ez sok.

- A szemtelen, ott kopog a folyosón.

Rémülten vetette föl fejét Vasadiné, hogy ez a nő mellette nem bolondult-e meg. Hogy az ő férje a folyosón kopogna.

- Ah dehogy, babuskám! - Fadgyas. Mi közöm nekem a halottakhoz? Elég bajom van nekem az élőkkel. Oh, hogy szeretem ezt a csalárd Fadgyast! Nincs nyomor, nincs szégyen, nincs - te, még ha megver is, gyönyörüség a lelkemnek. Szeretem, szeretem, minden gondolatom ő. Nem kin az élet, ha valakit szeretünk, nekem kedves, még ha egy tál krumpli leves mellé ülhetek is Fadgyassal. Boldog vagyok, ha mindennek a javát neki adhatom, ha a czipőjét tisztogathatom, ha a szép nagy haját fésülhetem, ha a kövér nyakán az ujjaimmal babrálhatok, ha a forró orczámat az ő hideg orczájához oda nyomhatom - isten, ne adj nekem mást, csak ennek az embernek a szivét tartsd meg a számomra. Ugy-e édesem, te nem szereted őt? Te szép vagy, neked az egész Keszthely a lábaid elé fog borulni. Válogathatsz, válogass is. Ez az egyetlen egy dicsősége van a szinésznőnek azért a sok jóért, a mit elvesztett. Mért ne használná föl. Bizony csak felhasználja. Közöttünk egy sincs, a ki eleresztené a madarat. El az isten és tudja, hogy csak nekem nem kell senki ezen az egyen kivül, a nagy világon...

Ott virradt meg Szentimrey Berta, vagy családi nevén Sáfrány Erzsi, Vasadiné mellett, mint egy pihenő cherub, hogy minden kisértés ellen megvédelmezze - az ő drága Fadgyasát.

Korán megjelentek a társak, hogy az uj müvésznőnek hódolatukat bemutassák. Maga az igazgató pár volt az első, mely diskrét kopogtatás után a lapáttal betámasztott ajtót benyomta.

Már akkor Vasadiné csinosan fel volt öltözve. Fekete ruhájában, fehér keskeny csipkegallérjával nem hizelgő és tulzó komédiás csapat előtt is kellemes jelenség lett volna.

Ezek pedig elszavalták előtte legszebb bókjaikat az uj népszinmüvekből, vigjátékokból és koszorus tragédiákból.

A nagy Fadgyas haragosan hányta-vetette hosszu haját, és nehány odavetett szemrehányással jelezte Szentimrei-Sáfrány kisasszony számára a készülő vihart.

Az özvegy hamar felismerte eltünt ruháit a testvéreken és igy az a reménysége megvolt, hogy alkalmas perczben egyik-másik darabot visszakeritheti.

Soha ilyen élénk zakatát, fecsegést, ugrándozást, nevetést, ölelkezést, csókolkozást, vásárt nem látott még.

Ez a szeretetteljes, fáradhatlan zsivaj csak a legjobb testvérek között fordulhat elő.

Mindeniknek volt valami érdekes elmondani valója.

A férfiak kalandjaikkal dicsekedtek, a nők hóditásaikkal voltak nagyra. Mindezekből láthatta Vasadiné, hogy ő az élet szebbik, ragyogóbb oldalát még csak halvány vázlatban sem ismeri.

Nem lett volna nő, ha őt e röpke verőfényes történetek nem mulattatták volna. Igenis tele szivvel szivta a gyönyört e tréfás, félig igaz, félig költött bohóságokból. Embereket, ifjakat és öregeket látott e könnyü jelenetekben, kik szeretik a müvészet mellett a müvelt hölgyeket és tudnak áldozni a haza oltárán, és hölgyeket látott, kiknek életük vigan foly, kiket koszorukkal halmoz el a világ és kiknél a gond és bú, rokoni, és baráti irigység nem hervasztja el idő előtt a lelket.

Mit és mennyit élt ő át csak nehány rövid hónap alatt a rossz emberek között, oh itt máskép lesz minden, dobogó szive, lüktető erei mondják, bizonyitják megczáfolhatlanul.

- Uraim és hölgyeim, - vágta ketté a forgataggá nőtt zsibajt az igazgató - konferencziára a nagyteremben.

A nagyterem a szellős kocsiszin volt, melynek szekereit gazdáik megkérdezése nélkül hirtelen belepte a vidám boldog szinésznép.

Öregek és ifjak, gyermekek mindkét nemen siettek a szekéroldalakra, meg oda, a hol lehetett helyet foglalni.

Vasadiné saját szekerét az igazgató-uréknak ajánlotta fel. Csakugyan ez is volt a legnépesebb páholy.

Az utas parasztok, zsidó-kereskedők bámész szemekkel vettek részt a különös gyülésben.

- Fehérdi vezesse a jegyzői tollat, s a gyülést megnyitottam. Tárgy: az első hét repertoirja és pedig per eminencziam, a megnyitó darab lelkiösmeretes kijelölése. Meg kell jegyeznem, és itt nem türök inditványokat, valamint a tárgyalás gyorsitása czéljából egyebekben is ajánlom az egyöntetüséget.

- Azaz a saját ostoba akaratodat - mormogá egy vén szinész.

- Hogy, tehát hogy uj tag felvétele és bemutatása levén napirenden, a megnyitó darab kijelölése simán menjen keresztül. Gondolom, jól fejeztem ki magamat.

- Helyes! - kiabálták az ifjabbak, kik még nem állottak ingathatlanul az igazgató kegyében, - igen helyes!

- Bizzuk az igazgató ur bölcsességére, - dörmögék azok, kik hű és régi mamelukok voltak.

- Szót kérek -

- Fadgyas, még nem fejeztem be.

- Le Fadgyassal!

- Le vele, le vele.

- Éljen Fadgyas...

- Menjen »A jó hazafiak« - kiáltá az igazgató.

- Aesopus -

- Ki beszél? - emeli fejét fenyegetőleg az igazgató.

Csönd.

- Egerváryt adja Fehérdi; Bagossy Gáspárt - én; Farkas Mártont - -

- Mit akarnak ezzel a hitvány darabbal - nyitja meg ajkait az igazgatóné.

- Mert irigyli a pompás szerepemet - sugja Vasadiné fülébe Szentimrey kisasszony. Uh! lelketlen - -

- A mentor - hangzik valahonnan.

- Mi az? Ki beszél?

Csönd.

- Magdolna fog menni. A közönség ezért rajong most. Magdolnámmal mindenütt hóditottam.

- Nagyon osztom drága feleség bölcs nézetedet, de Vasadiné kedves müvésztársunk számára e remek darabban nem találok szerepet.

- Miféle beszéd ez? Miért ne találnál? Csak a legkorlátoltabb férj képes ily állitásra. Borcsa a legpompásabb népies alak, Fejérdi olvassa a Borcsa szerepét!

Fejérdi a rongyhalmazból kiválaszt egy csomagot. Kikeresi a kérdezett szerepet és sebes szinészi hadarással olvasni kezdi:

»Se a falu felől, se a mező felül nem gyün az a Magda lány. Harangoztak mikor ettünk, aztán mindjárt elment. Eredj, mondok, hozz egy kis füvet a kertek alul a kuli tehénnek...«

- No hát aranyos feleség, ez igen pompás, de ehhez a stilhez igen gyakorlott müvésznő kell. Te remek Magda vagy, hogy a két magyar hazában nincs párod, de itt most ő nagyságát kell néznünk. Én az éjjel 150 darabon keresztül mentem, a végén is csak abban állapodtam meg, hogy nekünk az igazi hangot megütnünk csak felséges Gertrudiszoddal lehet.

- Helyes, helyes! - tombolt az ifjabb nemzedék.

Itt már a vének is megállapodtak egy-egy hatásosabb szerep mellett.

Még néhány inditvány a zendülök pártjából fölhangzott: Kérők, Pártütők, Csikós, Jóslat, Falu rossza, Szép marquisné, IV. László, III. Richárd, Kis-igmándi pap - és rá hasonlókép fölcsattant a: Ki beszél? mig az elemek lassan-lassan lecsöndesedtek és a végmegállapodás Bánk-bánban megtörtént.

Vasadiné kapta Melindát.

- Ah isteni Melinda -

- Nagyszerü! -

- Felséges.

- Ilyen szerencse! Gratulálok angyalom.

- Egy napon, egy órán, az első estén elérni a csucspontot!

- Ah!

- Óh - -

És mindenki akart valami szépet, biztatót mondani a csinos özvegynek.

Rögtön szerepet kapott Krisztinka is, a kis Soma szerepét.

Főbb részleteiben megmutatták a nagy szerep szépségeit Vasadinénak - és ezzel, mint a változhatatlan szerződéssel, az uj tag föl lett avatva.

Az igazgató ur még az nap délután a Vasadiné fogadott szekerén, természetesen az ő további költségére, megindult Keszthelynek az uj müvésznővel bérletfogásra.

VIII.
Az istenért! Mi történt?

Vajas N. János szinigazgató ur, midőn mindenfelől összekéregetett ruháiba egész disz-deputácziósan felöltözködött, fekete, gyengén deres parókáját lapos fején megigazgatta, arany lánczát fehér mellényén elhelyezte, oda állt a tükör elé.

- János barátom, ha ez a becsületes furfang sikerül, legalább öt esztendőre meg vagy mentve. Az asszony fejedelmi vad, szemérmes, a mellett szilaj, az egész uton meg nem engedte magát ölelni, pedig ugy intéztem, hogy sötét éjszaka érhessünk a városba. Lássuk, mi volna itt a legokosabb?

Sétált, mint a szinpadon szokás, magánbeszélgetés közben; majd hirtelen meg-megállott. Nézte a közönséget, melyet oda képzelt maga elé. Hol ahhoz fordult, hol a tükörhöz, mely drága énjét verte vissza.

- Eladjam a polgármesternek? Eladom. Mért adnám el? Egyelőre megtartom magamnak. Egy hatvan esztendős suhancznak vannak még jogai. Nem lenne rossz egy előleges vásár Niki gróffal. Vén ember. A szereplés biztosabban titokban maradhat, a mellett az a pár százas momentán kisegit zavaraimból. Nem, nem adom el. Igen szép asszony. Pipitől elválok, azaz egyszerűen szerződésre lépünk s Matild a feleségem. Igy vén kujon, ezt javallja a természet törvénye. Menjünk s fogjunk a harczhoz.

Alázatos hajlongások közt belépett a Vasadiné szobájába.

- Ah nagyon örvendek, hogy drága nagysám már egészen utra készen áll. Méltóztat látni, én se mulasztottam egy perczet is. Megengedi, hogy némi előterjesztéseket tegyek? Igen? Szólhatok hozzá ugy mint apa leányához? Igen? Vagy ha akarja - nem bánom, mint a legjobb barát.

- Gondolom, ezekre utközben is lesz önnek ideje.

- Ah a nagysám jövője van tapétán.

Vajas ur elfordult s mint a ki temetésre készül, méltóságteljes zokogásban tört ki.

- Ah ne is vigasztaljon, én egy igen szerencsétlen ember vagyok. Ma a budapesti népszinház mindenható ura lehetnék, ha a sors olyan feleséggel áldott volna meg, a ki nagyszerü eszméimet megérteni képes. Nagysám, egy ember áll ön előtt, kinek a legfelségesebb ideái vannak. Tiz, tizenkét ezer forint biztos jövedelem. Tetszik érteni? Ennyit vesztek minden évben.

- Oh mosolyogjon ezekkel az istennői szemekkel. Gyermekem, mily szép, mily ártatlan, mily felséges gyermek az. Már is el van ragadtatva a város. Friczi gróf meghivót küldött ebédre, a polgármester vacsorára invitált, a rendőrkapitány szállását ajánlotta föl, a szinügyi bizottság pompás kirándulást tervez. Nagysám, önt itt mindenki isteníteni, ünnepelni fogja. Akarja-é?

- Kérem, én mit tehetek?

- Mit? Lásson bennem egy gavallér, szolid embert. Remélem, az egész uton csak a legjobb véleményt táplálhatta rólam! Pedig a világ, óh a világ rossz. - Senki se tudja jobban mint egy szinigazgató. Képzelje, nincs nap, melyen a legszebb ajánlatokat ne kapnám finom polgárhölgyektől - igen; dámáktól, bizonylatokkal szolgálhatok; férjes nőktől, hogy vegyem el őket, de én, akinek ideáim vannak - szédelgésekbe nem fogok bocsátkozni soha. Fejem azonban - óh szegény fej - szédül, ha a föld legszebb hölgyére tekintek - -

- Szinigazgató ur, vagy van önnek szándéka bérletet gyüjteni én velem: akkor azonnal menjünk, vagy nincs, s akkor megyek vissza.

- Gyermekem, mondhatom, százan meg százan irigyelték ezt a szerencsét, a mit én önnek ezennel felajánlok. Kérem, ne idegeskedjünk, egy nő, a kinek már két gyermeke van: lehet okos, praktikus. Ezennel tizenkétezer forint évi jövedelmet ajánlok fel önnek - és természetesen kezemet. Pipi csak felvett nőm, s többet nem is kért, de nem is érdemel. Nagysámmal kész vagyok azonnal itt Keszthelyen, ma a plébániai nagy templomban a legelőkelőbb közönség jelenlétében megesküdni. Igen. Társulatom minden tagja csak áldani fogja önt.

- Uram, kiméljen meg ily beszédektől! - kiáltott Vasadiné.

- Tehát eldobja magától a biztos miniszteri fizetést. Ah mily nagy gyermek ön - hanem hogy lássa, hogy ön előtt egy ember áll, kinek ideái vannak, s ki a legkorrektebb gavallér, igen én inkarnatus gavallér vagyok: tehát visszavonulok ajánlatommal. Nagysám, a ki ezt megbánja: mondhatom, az olympusi istenekre, a mennydörögtető nagy Zeüszre - hogy az nem én leszek. De hát én feddhetlen gavallér vagyok, a mit kollegáimról bizony nem igen mernék elmondani. Hanem természetesen nekik nincsenek ideáik. Jó jó. Nem szóltam. Ugy - - igen, ha ugy tetszik, karját kérem asszonyom, bérkocsim odalent vár - mehetünk.

Még kétszer-háromszor mormogá a lépcsőkön: tizenkétezer forint, kerek tizenkétezer forint.

A kocsi nem állt ott.

- Ah, ez mégis sok, de hol az a kocsi? Kapkodott ide-oda, mintha a legnagyobb zavarban lenne. Végre is bocsánatot kell kérnem asszonyom, itt félreértés forog fenn. Méltóztassék visszasétálni - intézkedni fogok gyorsan. Ha talán addig kegyeskednék a biztos tizenkétezer forint évi jövedelemről...

Eltünt s egy mellékutczába kanyarodott.

Vasadiné első indulatában azt gondolta, hogy befogat, visszasiet gyermekeihez s e nyomorult hadat itt hagyja.

Egy szegény, minden támasz nélkül való özvegy asszony, két gyermekkel - oly erőtelen, hogy első gondolatát nem tudja keresztülvinni. Ingadozik, vár. Sok talán nem tenné.

Lassan, vontatva, istentől várva a parancsoló szót (mely nem jött) felvánszorog a lépcsőkön, s szobájába megy.

Gondolatok, tervek, határozatok özönén, gyötrelmein keresztül valami ezt a kérdést veti föl lelkében:

- Szegény asszony! miért hinnéd a legrosszabbat? Nem volt-e szülőanyád szivtelenebb, mint ez a komédiás? Kedves nővéreid - drága fivéreddel együtt - nem kergettek-e ki ősi hajlékotokból? Nem vetették-e oda vádképp, hogy te csak egy asszony vagy, csak egy asszony, s egy asszonyért nem tehet a társadalom semmit?

Ezek a gondolatok kezdték lehüteni a szegény asszony forró, háborgó vérét.

Képes volt a jobbik oldaláról is megnézni a dolgot.

- Igen, ez az ember nincs megesküdve a feleségével, bizonyára nincs a többi sem, és ő mégis hajlandó volna érette meghozni azt az áldozatot. Itt a nagy templomban diszes közönség jelenlétében megesküdnék vele törvényesen.

Ily ajánlat egy komoly özvegy asszonynál - legalább is ugy, mint az ölyv áldozata fölött - kereng a levegőben és törekszik érthető alakot venni.

Abban mindjárt tisztában volt Vasadiné, hogy ehhez a vén emberhez nem menne. Egyáltalán férjhez menetelre többé nem is gondol. De mégis előnyös helyzet lenne az, ha ő mint igazgatónő vezethetné az ügyeket. Miért ne tudna ő jó igazgatónő lenni? Sokat tanult nagy veszteségein. Ő érzi, hogy igen jó igazgatónő lenne, takarékos, gondos - eszélyes.

És most a tizenkétezer forintos jövedelem is fölemelte büszke fejét. Nem, bizonyára tizenkét ezer forint nem lenne, de okosság, takarékosság, jó beosztás mellett (oh már sokat tanult szegény Ignácz bukásából) talán három, négy, ötezer forint biztos jövedelem mégis lenne!

Gyermekeit szépen fölnevelhetné.

De hát ilyen vén emberhez csak nem mehet.

- Istenem, istenem, kapaszkodott a mentőhorgonyba a szegény asszony, mikor kopogtattak ajtaján.

Elegáns, hófehér haju, fehér barkós és fehér bajuszos, hosszu vékony nyaku, széles száju, magas sovány termetü uri ember, tarka nyári kabátban, bő, tarka és kissé felhajtott nadrágban, sárga bocskorban, - finom nagyvilági mozdulatokkal jelent meg előtte.

Köhögött olyan szakadozott hangon, mint a kecske; nevetett, mint a ki talán eltévesztette a szobát, a mellett mégis egyre biztosabb magatartással közeledett a szép özvegyhez.

- Igen nagy szerencsémnek tahrtom - oh szép nagysám, igen öhrvendek, hogy én lehetek az első, ki tiszteletemet bemutathatom. Én Feldman Niki, nyugalmazott alezhredes vagyok a vadászoknál. Hreménylem, hogy hamahr meg fogjuk egymást éhrteni. Elsőben is ma kegyes lesz szép nagysám az én vendégem lenni ebédhre. Igen jól fogunk mulatni. Nálam a szinésznők hrendesen igen jól mulatnak. Pezsgőim hihresek - és asztalom nem hrosz.

Most már oda telepedett a kanapéra.

Szemcsiptetőjét hosszas kukkangatások között feltette s törekedett a szép asszonynak közvetlen közelébe jutni.

Hosszu, elaszott csontváz kezeivel mint a kampóval kapadozott. Ugy hitte, hogy neki kötelessége a szép asszonyt egy ügyes mozdulattal elkapni és gavallérosan megcsókolgatni.

Vasadiné még igen friss özvegy asszony volt és nagyon uj müvésznő - hatalmasan nyakon teremtette a nyugalmazott alezredes gróf urat.

- Köszönöm nagysám, de a pofból kevesebb is elég. Én nem vagyok fukahrr - - tudom mi az illem, és nagyon szehretem, ha a hölgyek szokásos játékaikkal engemet is megtisztelnek. Szabad megcsókolnom kedves kacsóit.

- Uram, én kitaszitom önt, ha rögtön nem távozik.

- Wahrum nit gahr... Méltóztatik talán...

És a gróf nyájas mosolylyal letette tárczáját az asztalra.

Vasadiné egy pillanat alatt kihajitotta a tárczát az ablakon.

- Ah, tehát majd ebéd után hreménylem jobban meg fogjuk egymást éhrteni. Nemde szép nagysám?

A mellett az öreg gavallér hátalt szerényen kifelé.

Vasadiné keservesen sirt, lázas sebességgel kapkodta össze ruháit, apró ékszereit, hogy siessen és szabaduljon e nyomorult barlangból.

- Szervusz drága kicsikém - állott meg a kitárt ajtóban egy szép fiatal ember, hetykén hátra ütve fehér nyári czilinder kalapját, egyik hüvelyk ujját a mellénye karvágásába akasztva, a másik kezével sétapálczikáját billegtetve. Finom vadgalambszinü könnyü nyári ruha fedte a szép barna, izmos, vállas, csinos pörge bajuszkás látogató testét.

- Honnan e lázas sietés muczikám - talán bántotta ez a vén gyerek? Majd adok én Friczinek, hogy merte ő lábait ide betenni én előttem? Hát nem is akarsz észrevenni babám? Én vagyok Varkóczy Aladár. No no - mi ez? Engemet akarsz kivetni? Olyan még nem volt az Arany Sárkány fogadóban. Te gyöngyikém, mondhatom, hogy igen furcsán fogadod a jó embert.

S karjaival, botjával védte magát a pofzápor ellen.

Az erős ifju derékon kapta az asszonyt és sürü, heves csókjaival elboritotta nyakát, karjait, a hol érte.

- Rendőr, nincs itt rendőr? Pinczér - segitség - -

- Ugyan ne bolondozzál fiam, itt én vagyok a parancsoló... az én engedelmem nélkül itt még az ablakon sem ugorhatol le, hacsak nem az ölembe - a mit legokosabban tennél. Varkóczy Aladár minden szép szinésznőnek - és te igazán az vagy rózsám - a szeretője. Én hozom a közönséget a szinházba, én rendezem a tapsot - ej, ne verekedjél, mert hátrakötözöm a kezeidet - én vagyok a vigalmi bizottság lelke. Nálam nélkül fiam sem egy karpereczet, órát, gyürüt, pénzes tárczácskát - de még egy bokrétát se kapsz. Tudod már...

- Nagysád, de az isten szent szerelmére - kiabált a hazaérkezett igazgató - csak nem akarja a legfinomabb vendégeimet, a legbecsesebb kundsaftjaimat ily őrületes módon elriasztani? Micsoda ön? Ön csak egy asszony, egy öngyilkos ember neje, egy semmi, egy özvegy asszony. Hálákat adhatna az istennek, hogy a csinos orczácskájáért, telt termetéért olyan szép ajánlatokhoz jut. Mi itt föl akarjuk karolni - s ez a köszönet. Hol hagyta ön a józan eszét? Térjen magához. Megbántotta azt a nóbel öreg grófot, aki rajong a szép müvésznőkért s akit jól kiaknázhatott volna, igy, ezzel a bánásmóddal ezen a pályán, megmondhatom, nem nyilnak rózsák. Reménylem, megértette mit akarok. Tehát itt hagyom önt, édes leányom, tisztelt barátommal: Varkóczy Aladárral. - Engesztelje ki, különben egyetlen bérletet se kapunk.

Mint a tigris rontott ujból Vasadiné a két emberre, kik, mivel látták, hogy nem okos nővel van dolguk - meghátráltak - és átengedték a tért a müveletlen asszonynak.

Vasadiné kifizette szobáját, méreg drága, rossz vacsoráját, előrendelte fuvarosát és sirva visszahajtatott gyermekeihez.

- Az istenért - szökött az igazgatóné a hazatért asszonyhoz - mi történt veled?

A szinész urak fölugráltak a kártya mellől; a hölgyek tettetett részvéttel, de szivökben őszintén örvendve a kudarcznak, kerültek elő gyorsan, ki innen, ki onnan, a forró nyári alkonyat miatt igen gyengén öltözködve, csak a legkönnyebb olympusi pongyolába burkoltan és hahotázva kérdezték, mi történt?

- Ah te, te! Igazán csak egy asszony vagy!

- Oh, ha Fadgyas nem volna itt - ölelé át Szentimrey Sáfrán kisasszony a távozó asszonyt - de örömest mennék veled. Légy szerencsés szivem és gondolj néha-néha rám. Ugy-e, ezt a kis kendőt megtarthatom?

Igen. Ott maradt emlékbe majdnem összes fehérnemüje, jobb köntöse, megmozditható ékszere - csak a nyomoruságát és a két kedves gyermekét vihette magával.

- Bolond asszony - mondák a testvérek, mikor a távozó kocsinak már a porát se látták.

- Milyen jövőt dobott el magától?

- A csillagokat - mutatott a nagy Fadgyas a szép és temérdek fénylő és szabad-jószág csillagokra - szedtem volna le egy csókodért dicső asszony!

- Urak, - szólt lelkesedéssel a fiatal deák - én elegiát irtam róla. Felolvasom.

IX.
Fel is út, alá is út!

A sötét éjszakának voltak csillagai, a szegény asszonynak csak könyei.

Erdő, rét, mező, falu, hegy, völgy összefutott előtte, pedig neki választani kellett.

Végig tekintett azokon a jó embereken, a kik még nem utasitották el kapuiktól. Oh sok, sok jó ember van a világon.

- Kocsis, - kérem kedves bácsi.

- No, az Istennek se megyek odább. Azért az öt-hat forintért nem ehetem meg a lovaimat.

- Csak Tornyosig megyünk.

- Tornyos? Hol az Isten világában van az! Lesz éjfél után három óra, mire ezekkel a fáradt gebékkel oda vaczkalódunk. Aztán kihez? Onnan is kihajtanak bennünket, mint Gergely Páléktól Kölesen. Pedig ugy otthon volt az uraság, mint az eszem.

- A nagybátyámhoz megyünk. Sólyom Ambrushoz. Ismeri?

- Hogyne.

- Áldott öreg ember.

- Hát nem bánom. De legyen zab, széna a lovamnak, magamnak meg egy kis jó étel, mert isten ugy tartson, leteszem a terüt. Kifizet, azután fel is ut, alá is ut. Én is csak ember vagyok.

Az ostora hegyével megpiszkálta a két derest s bevágott a vakandi hegyomlás mellett Tornyosnak.

A hold fölemelkedett.

Ragyogó fény terült a szép hegyes vidéken. Az országut, a melyről letértek, mint széles viz tündökölt, hol elfogyva egy-egy mélyedésnél, hol kitünve egy-egy halmon mellettük.

Tisztán ki lehetett venni, a mint egy-egy luczernás szélén két hátulsó lábán óvatosan figyelt a nyul.

Csend, édes, zavartalan csend.

Csak a szegény asszony dobogó szive zakatolt.

Lassan-lassan kijutottak a kukoriczásból, a lankás szőlőkből, a szakadozott kis erdőcskékből, s feltüntek a fényes holdvilágnál Tornyos szélső házai.

- Ehun van Tornyos. Hát a kastélyba?

- Igen, - rebegé egész testében reszketve Vasadiné.

- Mit mondjak?

- Majd a kapunál én szólok.

- Mikor volt ott az asszony? Tágas nagykapu van ám már a keritésen, hogy sok a rabló, meg csavargó. Elmult a régi világ, mikor a kapu a konyha ajtaja volt.

Haladtak a lovacskák egyaránt. Megérezték a jó friss szénaszagot, meg zabszagot. Csak ugy törték magukat ostor nélkül is a szegény párák.

Hatalmas, kaffogó kutyaugatás jelezte, hogy a kastély kapuja előtt állanak.

- Itt senki sincs. Zörgessek?

Éjjel valami csodálatos hangja van a kapuzörgetésnek, s a nyugtalan, indulatos kérdezőnek.

- Ki az? mit akar? - dörmögött egy hang nagy sokára.

- Hát tessék szólni.

A gyerekek is fölébredtek, s örvendve várták a kapunyitást.

- Én Vasadi Ignáczné vagyok, a nagyságos ur unokahuga.

A szolga félig kinyitotta a kaput, de meggondolta magát - és keresztbe fektette a vasat.

Elczammogott, hogy megjelentse az uraságnak a vendéget.

- Hogy hivják? - kiáltott vissza a béres érdes, durva hangon.

- Csak mondja: Fehér Matild.

Az öngyilkos férj nevéről még is nem merte magát bejelentetni, leányi nevét mondta.

Eltelt egy félóra, hogy már a kutyák is megbarátkoztak a két deressel s a füttyengető kocsissal, mire a béres visszajött és meghozta a hirt.

- A kastélyba most nem lehet bemenni, az uraság beteg, hanem majd elvezetem a tanitó urhoz. Ott lesz szállás.

Káromkodva, csufolódó szavak közt ült fel a fuvaros szekerére s követte a vezető bérest.

- Reggel aztán én haza megyek. Három napot fizet.

Nyájas, szivélyes fiatal ember nyitotta ki a kaput.

Nem győzte eléggé kérni a bocsánatot, hogy csak egy szobájuk van, de ha ez a jövő évben történt volna, akkor bizonyosan szolgálhatott volna külön szobával, mert meg van igérve.

A folyosón ott topogott már egy fiatal asszony is, élesen nézve apró fekete szemeivel a jövevényeket.

- Barátom, micsoda - szólt a tanitó ur a kocsishoz - istálló kellene ugy-e? Majd ide a szederfa alá kötjük a lovakat. Bizony itt istálló még nincs akkora. De ellátjuk a jószágot becsületesen, s lesz atyafi magának is mindjárt valami harapni való. Pálinkát, vagy bort? Persze pálinkát. Lesz.

- Iszom én a bort is uram. Majd kiszakad a gégém.

Ügygyel-bajjal leszármaztak az éjjeli utasok a szekérről.

- Szerencsés jó reggelt - a kezét csókolom. Óh be örvendek - forgolódott a fiatal asszony a vendégek körül. Friss ágyat vetek, Sándor kimegy az iskolába - én magam is. Elhelyeztetjük a kicsinyeket jól. Óh be örvendek. Okleveles tanitónő vagyok, ketten vezetjük az iskolát a férjemmel. Csakhogy most nyáron semmi iskola sincs. Szabad valami jó kis meleg reggelit készitenem? Gondolnám borleves? Ölök egy pár csirkét, tegnapról van egy kis káposztásrétes. Van finom gyümölcsünk. Szolgálhatok egy kis finom lépesmézzel. Óh be örvendek. Sándor, csak lásd el a kocsist jól, majd én gondoskodom a nagyságos asszonyékról. Istenem, olyan félős ám az öreg nagyságos ur, mióta a körmei alá Patkóék tűket szurdostak.

- Nem szurdostak galambom, mese. Csak öreg ember, tudod fiam, minden hirtelen, váratlan dologtól megijed. Majd reggel hintót küld a nagyságos asszonyékért.

Ezer apró kedveskedéssel igyekezett a fiatal házaspár jó hangulatba helyezni a vendégeket. Kifogyhatatlan volt a jobbnál jobb ételek felhordásában.

A két gyerek bizony evett és az éhség a Vasadiné sértődését is eloszlatta.

- Oh be örvendek, hogy olyan jól esik. Tessék aranyos báránykáim. Ebből nagyságod - csókolom kezeit. Nem rossz ám.

Nem bizony, nem volt rossz, de nagyon is jó volt.

Régóta nem pihent oly édesen Vasadiné, mint e jó vacsora után a barátságos, szives fiatal párnál.

Késő reggel volt már, mire fölébredett.

Ha nem várta volna egyfelől egy levél, másfelől a kocsis, ki bérét sürgette, és a ki nem tudott türni - mert sejtette a rosszat - talán fél délig elaludt volna a kellemes, tiszta ágyban: de az élet szigoru, kiméletlen és nem ismer haladékot.

Félve, gyöngéden, szinte könnyes szemekkel jelenté a tanitóné asszonyság, hogy a nagyságos urnak be kellett mennie Füredre, de levelet hagyott itt.

Ijedten ugrott ki Vasadiné az ágyból és kapkodta magára ruháit, hogy mentül előbb olvassa a levelet.

A levélből egy százas bankjegy hullott ki.

»Kedves hugom!

Sajnálom a szerencsétlen esetedet. Én annyira megutáltam a világot, hogy nem akarok találkozni senkivel. Vén is vagyok, beteges is vagyok. Ezt a száz forintot vedd ugy, mint a melyet apádtól nyertem el kártyán, a ki mindenét elpuczoválta. Ne gondold, hogy azzal utasitalak el, fel is ut, alá is ut, - ha jobban leszek, nem feledkezem el rólad. - Sólyom Ambrus.«

Képtelen volt elrejteni Vasadiné felindultságát, sirt, oda borult gyermekeire, majd térdre esett, hogy Istentől kérjen tanácsot.

- Oh te nem mondhatod azt nekem jó atyám, hogy fel is ut, alá is ut - mit tegyek!

- Nem, nem, nagyságos asszonyom, az isten jó, ha meg nem veti ajánlatomat, mi a férjemmel gondoltunk ki egyet. A kocsis mindent elbeszélt. Mi mindent tudunk. Ma még a mi kedves vendégeink lesznek, akkor én, ha megengedi nagyságod, átviszem Hársfalvára. Ott az uj festőgyárba kell pénztárnokné. Ezt a helyet a férjem meg tudja szerezni. Ne vesse meg nagyságod. Igaz, egy bódé az udvaron, a hol ülni kell, de legalább nem fel is ut, alá is ut.

X.
A bódéban.

- Három kis leánya van. Nem öreg ember még, de ezelőtt négy évvel szétrobbant egy kazán, ő ott állt, s összevissza égett. Ugy-e szép hársfasor? Várnay Antal grófé volt ez az uradalom, árverésen jutott ez az olasz ember ehhez a pompás birtokhoz.

- Olasz?

- De tud már magyarul, csak rettenetes sebesen beszél. Gondolom, az olaszok ugy beszélnek.

- A leányok -

- Férjem tanitotta őket. Azok már szépen beszélnek magyarul.

- Édes anyjuk is?

- Mért sáppad nagyságod? Nincs rosszul?

- Legkevésbé sem.

- Istenem, egész olasz arcza van. Appiano Claudio ur nejének majdnem ugyanez az arcza volt. Mindjárt meglepett, mikor a holdfénynél először láttam. Mondtam is Sándornak, te, oh ez a gyönyörü asszonyság egész Fennena. Ugy hivták Appiano Claudionét.

- Meghalt?

- Oh dehogy! Aki meghal, az nem hal meg egészen.

- Szerencsétlenség?

- Nagy. Tébolyitó. Ezen a kis ösvényen itt bemegyünk a kertbe. Gelléri ur, Gelléri ur, integetett a kendőjével a csinos kis tanitóné egy kertészféle embernek. Kérem, legyen szives minket a nagyságos ur irodájába vezetni. Itt ám igen nagy kutyák vannak. Férjemet ugy ismerik, mint a gazdájukat, de én nem bizom bennök. Borzasztóan félek a kutyáktól. Ah, nagyszerü kert. Ez az én paradicsomom. Itt ismerkedtünk meg Sándorommal. Milyen különös, azt mondtam, a mint a három kis leánynyal az üvegházban megláttam Sándorom, s ő igen-igen nyájasan mutogatni kezdett nekünk, mert egy barátnémmal voltunk itt s igaz, rögtön azt mondtam Ilkának: vagy ez lesz az én férjem, vagy senki a világon. És nem telt belé egy év: én Világosi Sándorné lettem. Vigyázzon nagyságod, én hajnalban igen különöset álmodtam. Nem mondom, de mi az intézetben egy kicsit mind babonásak voltunk házasság dolgában. Igen, köszönöm kedves jó Gelléri ur. Elvezet. Mondja, vajjon van-e már a bódéban pénztárnokné?

- Csak még mind a Wimmerné ül ott.

- Akkor - oh istennek hála, talán nem késtünk el.

Vasadiné sietve haladt a kerti uton és dobogó szivvel követte vezetőit.

A hatalmas vadgesztenyékkel árnyalt tiszta udvaron széles tolószéken ült, inkább feküdt egy őszbe vegyült szakállú fekete-barna ember, beesett halaványarczczal, nagy künn ülő fekete szemekkel.

Tarka vadászkutya ugrott fel az érkezők zajára.

- Ah, isten hozta kegyedet.

A beteg ember megkisérlette, hogy felüljön, száradt fehér kezébe szoritotta kék-tarka selyem kendőjét s görcsös köhögésben tört ki.

Nagy, fehér homlokán kidagadtak az erek, s az egész arczot az erőtlenség verejtéke boritotta el.

Világosiné hirtelen oda ugrott, megfogta a beteg aláhanyatló fejét, s pár perczig ugy tartotta kezei között.

- Köszönöm. Emilia, hol vagy? - kérdé gyenge hangon, arra felé nézve, a honnan egy 12-13 évesnek látszó karcsú, sugár termetü leányka szaladt, kezében tartva széles szalmakalapját.

- Apám, te itt mindig meghülsz.

- Nem, már látod, egészen jól érzem magamat. Hozass székeket.

Egy szolga csakhamar nehány kerti széket helyezett el a tolókocsi körül.

- Foglaljanak helyet, - intett kezével a beteg uraság.

Világosiné nyugodtan, tisztán, hogy az idegen ajkú ur megérthesse minden szavát, előadta kérelmét.

- Ugy van. Nekem egy pénztárnoknéra van szükségem.

A beteg többször végighordozta tekintetét a szép barna asszonyon.

Ugyanazt tette a fiatal lányka is, növekedő érdekeltséggel.

Szakasztott az édes atyja arcza volt, gyengén hajlott finom sasorral, kis gödrös állal, fehér sárgás arczczal, melyet a szemek körül apró barna szeplők tettek élénkebbé s félig levágott aczélkék fényü fekete hajjal.

- Volt már kegyed szolgálatban?

Vasadiné arczát a szolgálat szóra mély pirultság boritotta el, mely nagyon feltünt Appiano ur előtt.

- Nem, nagyságod.

- Akkor mi vezette arra, hogy szolgálatot keressen? Én nem vagyok fiatal ember, lássa, beteg vagyok. Kegyed fiatal és szép. Sajnálnám, ha bájaiba vetné reményét. Kijelentem a legelső alkalommal, amint megtudnám, hogy kegyed valakivel viszonyt folytat, bármily pontosnak találtam volna különben - kénytelen lennék fölmenteni a szolgálat alól. Ezt ki kellett jelentenem. Okmányai, erkölcsi bizonylatai - jóllehet mindezekre keveset adok - rendben vannak-e? Férjes ön? Akkor nem használhatom.

- Özvegy vagyok.

- Micsoda betegségben halt el férje?

Vasadiné szemeiből kihullottak a könyek.

Alig birta kidadogni:

- Öngyilkos volt.

A leányka szemei is megteltek könyekkel - és nem tudott folyvást az asszonyra nézni.

- Kártyázott?

- Nem. Megcsalták barátai - mindenkiben föltétlenül bizott.

- Sokakat megkárositott?

- Családján kivül senkit.

- Gyermekei vannak?

- Egy fiam s egy leányom.

- A fiu?

- Tiz éves.

- S a leány?

- Hét.

- Kegyedet leánynak gondoltam. Szabad kérdenem: jó irása van?

Vasadiné egy levelet nyujtott át.

- Jól van. Az irással meg vagyok elégedve. Ért-e a számadáshoz? Nem azt kérdem, hogy ismeri-e a könyvvezetést?

- Papa, én megtanitom, én nagyon jól tudom.

A beteg elmosolyodott és szeretettel megsimogatta leánya arczát.

Hosszas hallgatás után a kis tanitóné szólalt meg:

- Nagyságod, én és a férjem állunk jót mindenről.

- Szép. A kezeseket elfogadom. De asszonyom, csekély fizetése lesz önnek. Dolga nem oly sok. Vidéki kis-kereskedők, iparosok - és a földmivesek nejei, leányai jönnek részint vásárolni; részint festésért fizetni - ezeket az összegeket kell kegyednek gondosan, h ü s é g e s e n vezetni. Havonként egyelőre ötven forintot ajánlok s itt az udvarban lakást. Meg tud ebből élni?

- Igen, nagyságod.

- Itt iskola van a birtokomon; gyermekei oda járhatnak.

- Forrón köszönöm.

- A legelső alkalommal, amint pontatlanságot vagy oly hibát találok, a mit nem türhetek, - előre legyen ez tudtára - elbocsátom.

- Belenyugszom nagyságos uram.

- Hol tartózkodik most?

- Nálunk nagyságod. Ott vannak a gyermekek is.

- Rokonok talán?

- Nem.

- Tehát régi ismerősök. Elég. Ha kivánja, elfoglalhatja állomását ma, vagy minél előbb.

- Ha megengedi nagyságod - ma.

- Helyes.

Vasadiné nem tudta meghatottságát mérsékelni. Megragadta a beteg ember kezét és mielőtt az meg birta volna akadályozni - megcsókolta.

Hirtelen, mintha anyja lett volna, ölelte át a fiatal leányka Vasadiné nyakát - és megcsókolta a nő ajkait.

- Emilia, te nagyon meggondolatlan vagy. Világosiné, mutasson meg barátnéjának mindent a gyárban, keressék föl Nádai urat, ő informálni fogja az asszonyságot mindenről, lakásáról ugy, mint teendőiről. Ajánlom magamat.

- Papa, én is elmehetek? - dörzsölte fejét a leányka atyja szakállához.

- Te maradsz. Veled számolni valóm van.

Másnap reggel Vasadi Ignáczné már ott ült a bódéban s elfoglalta helyét a fizető-asztalnál.

Arczán az örömnek, a megelégedésnek, a boldogságnak édesebb kifejezése még talán soha sem ragyogott.

- Kenyere van - mondá otthon jókedvvel Világosi tanitó ur.

Nem kénytelen többé koldulni. Nincs többé kitéve a szégyennek, a megaláztatásnak. Becsületes munkája után él, s bár nem több, csak egy asszony, ha van lelki ereje, jelleme, szorgalma, hite az istenben és bizodalma az emberekben, megmutathatja, hogy valóban méltó-e e szép nevezetre:

Asszony.

- Én félek, hogy szerencsétlen lesz, - válaszolá a feleség, hosszasan nézve férje kihevült, csinos barna arczát, - mert igen szép asszony... Appiano nejét is nem azért szöktették-e el?

XI.
Mind, a kik szerettünk.

Előbb az idősebb gazdatisztek - a hosszu, fekete tiszttartó, a poczkos vastag kasznár, - majd a fiatalabbak, az ispán ur, ki a vidék főtánczosa volt, az irnokok, a vadászok, a főkertészek és alkertészek tettek egy-egy sétát a bódé körül, megelégedéssel állapitva meg azon véleményt, hogy végre egy olyan kasszirnő, a kivel érdemes valamit kezdeni.

Az ispán ur megtette az előkészületeket egy kis szentistvánnapi társas-mulatságra. Égett megtudni, hogy az az asszony hogy tánczol, milyen hajlós a dereka, hogy vág a szeme - most még igen szent. Majd, majd...

És vig füttyszó mellett adta tudtára a falunak, hogy a bódéba pompás fehérnép kerekedett.

Özönlött a nép vásárolni és festetni. Nem akarta elmondani senki magáról, hogy: én még nem láttam a szép asszonyt.

Megmozdult az önző, ravasz, hitvány vér az erekben.

- Micsoda! - kiáltá tajtékzó dühvel egy kurta nemes - te neked nem tisztesség, ha én nekem méltóztat a bódéd előtt egy-egy félórát eltréfálnom? Megadod ennek az árát! Haj, haj! befutsz te még én hozzám akkor is, mikor otthon nem leszek. Majd kikeressük a történetét, madám.

Ez már megindult.

- Bocsánatot kérek, ispán ur, igen megtisztelve érzem magamat, de semmiféle mulatságban nem vehetek részt.

- Nem nyilvános, a legteljesebb mértékben zártkörü, de nekem tánczolnom kell kis nagysámmal. - Ilyen termet, ilyen derék, ilyen váll, ilyen nyak, ilyen mell, az isten is tánczra teremtette. Tánczolunk biz ott. A fiatalság bolondul. Még csókot is kell kapnom, de forrót, hosszut. Ah, lárifári, asszony-munka, tudom, ismerem, leénekelem az egész kótáját: jajj, jajj, maga szemtelen, ki nem állhatom, pfuj - fujjam még tovább? Engem ki nem kosaraz, mint Jakab Pistát. Tudja-e mit csinál Jakab Pista? Bement Püspökvárra, lement Kisvárra, hogy adatokat gyüjtsön. Borzasztó bosszún jártatja a kopasz fejét. Ki akarja innen telepiteni, de csúfosan. Meg kell adni, erélyes fiu. Hanem ne féljen nagysám, mig engem lát, de a tánczot, isten ugy szeressen - nem engedem el. Megverte a lábam.

A Diósban lesz a mulatság, már el is mondtam az asszonyoknak, hogy minden négyesre lefoglaltam.

El akarta kapni a kezét.

- Rögtön távozik -

- Ugy? Hát ha itt ülök délig? Különben jól van...

Félrecsapta a kalapját, kis tajtpipáját a fogai közé szoritotta, s hegyesen odább kopogott.

Egy vasárnap délután izgatottan kipirult arczczal nyitott be hozzá Világosi Sándorné, a kis pártfogó.

Vasadiné éppen a gyermekeivel volt elfoglalva, egyiknek a munkáját javitgatta, a másiktól a leczkéjét kérdezte.

- Hogy van? - kérdé a tanitóné az első szivélyes üdvözlések után.

- Nagyon jól.

- Igazán? Nem hallott semmit. Valaki egy lapot küldött hozzám. Itt van. Még meg is jelölte, hogy melyiket olvassam.

- És nagysád mosolyog? Mi a férjemmel egész szombaton nem tudtuk, mit tegyünk. Rettenetes.

- Miért?

- Mi tudjuk, hogy nem igaz, de mit szól erre a nagyságos ur? Sándor most épen ott van. Istenem!

- Elvitte a lapot?

- Igen, hogy ő világositsa fel előbb ő nagyságát.

Gyalázatosan le volt irva a keszthelyi eset, és a czikk jelezte, hogy erről a szép madárról még igen mulatságos történetkékkel fog szolgálni a nagyérdemü olvasó közönségnek.

»És - fejezé be az iró közleményét - ily kétes existenciák ássák alá a vidéki szinészet féltékenyen őrzött jó hirnevét; ily élősdiek szállitják alá az isteni müvészetet - és ezekre a világfutókra nincs törvény; de halljuk, Niki gróf interpellácziával készül megtámadni a polgármestert a legközelebbi közgyülésen. Az ilyen rákfekély a szinmüvészet testéről igazán recidendum est.«

Nem kellett sokáig várni, megjött a posta.

- A nagyságos ur kéreti magához a pénztárosnét. Rögtön. - Leverten, kétségbeesett tekintettel nézett a kis tanitónő Vasadiné után, midőn az, az uraság parancsára, megindult.

- Asszonyom, megbocsát, hogy hivattam - kezdé a beteg ember, nagy szemeit a nyugodtan álló asszonyra függesztve.

- Másfél hónapja, hogy állását elfoglalta kegyed.

- Igen.

- Figyelemmel kisértettem minden lépését, mert ezek a leányok - és ott volt az uraság három szép kis lánya - rajonganak kegyedért. Nem mondanék valót, ha azt állitanám, hogy a fenforgó rágalmakra mitsem adok. Ezek sulyos vádak. Három nap alatt - nem, tiz napot adok, megteszi kegyed ezekre a válaszát. Itt e csomagban nehány levelet is fog találni régi ismerőseitől. - Sajnálom, a fi-testvérétől is. Tiz napra helyettesiteni fogja önt Wimmerné. Az udvari szekér rendelkezésére fog kegyednek állani. Most elbocsátom.

Vasadiné meghajtotta magát s nyugodtan, változatlan arczczal távozott.

Az első perczekben, mint a becsületes ember - örvendett, hogy bebizonyithatja tisztaságát, feddhetlen életét.

- Czudarok! egy mozdulatommal letépem ördögi álarczotokat.

Igy vélekedett.

Szeretett volna visszafordulni, hogy kijelentse: uram! ha gyanud van ellenem, bocsáss el szolgálatodból.

Valami azonban mégis megsugta neki: ez nem lehet.

Világosi ur, neje és ő, hárman, hozzá fogtak a vádak rendezéséhez.

- Tizenkét pont, éppen tizenkét pont - tette le az iratokat s a lapot Világosi Sándor ur.

- Szent isten! - sóhajtott, lesütve könyes szemeit a kis tanitónő.

- Ha száz volna, se félek.

- Egy asszonynál egyetlen pont is sok - emelte föl égő arczát a tanitó.

- Vegyük rendre. Lássam erkölcsi biráimat.

- Első a keszthelyi levél. Czime: »A szemérem elleni közbotrány.« Ez egyszerüen brutalitás. De kinos a helyzet.

- Istenem! ilyet! - hajtogatá fejét a kis tanitónő -

- Asszony van a gyalázatos játékban. A mily tárgytalan a vád, oly rettenetes is. Hol veszünk ellentanukat?

- Sehol. Él az isten!

- Esküt fogunk kérni. Óh csak anya, csak asszony ne volna a vádlott - mormogá Világosi ur.

- Mi a másik vád?

- Csejthy földbirtokos a nejével - hogy rossz gazdálkodásával kergette férjét a halálba.

- Tovább.

- Kovács aláirásával, hogy előtte pár nappal, hogy férje öngyilkos lett - Vasadiné mindenek rémületére a templom előtt tánczolt.

- Tovább.

- Fodor Pál, Vértes János - - általában kisvári birtokos urak két külön okmányban erkölcse ellen tesznek homályos czélzásokat.

- Tovább.

- Itt fivére, Fehér György állitja, hogy Vasadiné, szerencsétlen nővérem mindig gondatlan, préda és kaczér asszony volt. És nővéreit igen megkárositotta.

- Van még?

- Két veszprémi aláirás.

- Ezek legkedvesebb gyermekkori barátnéim.

- Mind, a kik egykor szerették... - tördelé szavait Világosi ur.

Nem oly erős a női sziv, hogy mocsoktalan tisztasága mellett is egy-egy perczben végkép el ne csüggedjen.

Vasadiné sem volt több, csak nő, csak egy asszony.

Előbb panaszszavakban, szemrehányásokban tört ki egykori jó barátai, barátnéi, testvérei ellen. Majd összekulcsolt kezeire borult és sirt, zokogott, mint akármelyik szerencsétlen asszony.

Éjjel-nappal utazott, mig Kisvárra nem érkezett.

- Mi az? Kit látnak szemeim? Ej, te egészen megszépültél. Bizony isten meg vagy hizva Matti, - hadará, de igen izgatottan a vén Csejthyné. Azt becsülöm, hogy meglátogattál. Azt tudod, hogy mi mind szerettünk. Te egy becsületes, szorgalmas, takarékos jó asszony voltál.

- Kiadja ezt irásban, kedves néni?

- Irásban? Én barátom semmit se adok irásban.

- Akkor meg kell, hogy jelenjék a törvényszék előtt.

- És mi okból?

Felmutatta Vasadiné a bizonylatot.

- Ugy-e mondtam feleség - fenyegeti ujjával az öreg Csejthy nejét - hogy annak a bolond irásnak megfizetjük az árát.

- Hm, hát akkor adunk másikat. Kovács is adott, Lacziék is adtak még ugyan gyalázatosat, Fodor is aláirt - azt mondta az az ur, hogy te egy elzüllött - bizony ilyeneket mondott - hölgy volnál. Egy asszonyt az éhség, a ruha, a nyomor sokra rávisz. Gondolhattuk. Hála isten, hogy nem igy van. Kijelentjük, hogy rászedtek bennünket - s annyi.

Csejthyné az urával nagy buzgón maga járta el az aláirókat, a szökevényeket addig üldözte, mig mind meg nem kapta őket.

- Mi! - kiáltották azok, kik oly készségesen kiállitották egy szegény özvegy asszonyról a becstelen okmányokat - mi mindig szerettük kedves nagysámkát.

De nincs a megyében egy lélek, aki ellenkezőt mondhatna.

Szégyenszemre azok bizony a vén Csejthyné kiabálásaira szépen kiállitották az ellenokmányokat - a legszivélyesebb bocsánatkérés mellett.

- Ah, mi - csapta össze kezeit Niki gróf Keszthelyen - mi erről a szemtelen czikkről, becsületemre mondom, egy szót se tudunk.

- Vajas irta, ő küldte be - esedezett Varkóczy Aladár ur. Azt a gazembert el kell csukatni. Ilyen semmirevalók ássák alá a müvészet becsületét. Sajnálom, hogy azt a pálczát fel nem tudom már mutatni, a melyikkel nagysám a szemem közé csapott.

- Kiadja azt ön irásban?

- Akár nyomtatásban.

Ki is adták mind.

- Én? - mutatta rettenetes felindulását György ur Veszprémben - tagadom! Mi mind szerettünk. Hallja ezt, mama? Hisz te voltál köztünk a legkülönb. A többi mind vén leány.

XII.
De milyen asszony!

Igy tért vissza a tisztesség, a megtámadott becsület.

Csak egy asszony volt, de nem hagyta magát. Napról-napra több erőt adott neki az öntudat, a nagy fáradsággal, hűséggel elért siker.

Évek folytak le igy, a nélkül, hogy valami különös csoda történt volna Vasadiné életében. Megjelent pontosan hivatalában, törekedett mindenki iránt figyelmes lenni, nem követelni és nem mulasztani el semmit.

Irigyei - mint a becsületes embernek, nem fogytak, de nem is léptek fel többé nyiltan. Lesték a bizonyára eljövő alkalmat. Egy asszonynak tévednie okvetlen kell - mondogaták a megsértett öreg és fiatal urak - még akkor is, ha nem volna szép, müvelt; erre vezetné természetes uton vére, ösztöne, hiusága, gyöngesége.

Világosiék voltak egyedüli barátai, különben nem igen kereste fel senki. Azt, a kinek hat-hétszáz forintos hivatala van - oly gyöngéd a világ - inkább kerülik, mint keresik.

Azt - a mi melegen vonzotta volna hozzá - legalább az élvezni szerető ifjuságot - nem volt elég gyakorlatias, áruczikké tenni.

Különös asszony!

Még azt is mondogatták tisztességes helyeken: bolond asszony.

Kire vár? Kinek tartogatja magát.

Meg van valakivel titkon esküdve.

És kezdett előbb suttogva, majd hangosabban beszélni a hír oly dolgot, melyet részint a féltékenység, irigység, részint az együgyüség és bosszu sugallt.

- Az uraság szereti, annak a kedvese.

- Ah, hát igy van? Ez az asszony mégis gyalázatos életü asszony.

A vidék előkelő asszonyságai vélekedtek igy.

Egy olyan asszonyról, a ki egyik kérőt a másik után kosarazza ki (kertészek, erdészek, borászok, irnokok - végül a tánczos ispán ur) szabad igy vélekedni.

Mit akar?

Eleinte az uraság - főkép amaz okmányok megszerzése után - megengedte, hogy leányai eljárogassanak a szép pénztáros nénihez, később minden érintkezést megtiltott családjának.

- Helyes, igen helyes - mondogatá a megnyugtatott közérzület - a szolga maradjon szolga; a cseléd, cseléd!

Karácson este volt, szép hideg karácson este.

A hatalmas gyár minden munkása kapott valami ajándékot, kitüntetést az uraságtól - csak Vasadinénak nem jutott most semmi.

Az özvegy azonban, ki nagyon megszokta az emberek szeszélyét, ha a mellőzést most észrevette is - elfojtotta lelkében az aggasztó érzéseket.

Fia már a tizenötödik évben járt, leánya kezdett hajadonná serdülni, oly szép és gyors növésü volt.

Mindenki tizennégy évesnek gondolta.

Ernő otthon volt. Karácson szünidejét élvezte.

Vigan, boldogan beszélgetett a kis család.

A mult, a keserü, szomoru mult, mintha felhőként lassan-lassan eloszladozott volna.

Hintórobogás hallatszott az ablak alatt.

A kutya ugatott, de ugatása hirtelen hizelgő vonitássá változott.

- Szabad! - kiáltottak egyszerre Vasadiék mind hárman.

Appiano Claudio ur, az uraság lépett be.

Halvány arcza a lámpa fényénél még halványabb lett.

- Meg kellett zavarnom csöndes családi ünnepélyöket, - kezdé az uraság komoly tekintettel - fontos közleni valóm lesz a pénztárosné asszonysággal. Nagyon köszönöm - mosolygott, midőn Vasadiné gyermekeit azonnal a konyhán tul fekvő szobába küldte, hogy semmi zaj ne zavarja Appiano urat.

Hidegen, lassu, vontatott modorban kezdé előterjesztéseit az uraság.

- Gondolom: öt és fél éve lesz, hogy n a g y s á d (eddig sohase czimezte igy) kastélyomba érkezett. Akkor egy nyomorék, összetörött ember voltam - testben-lélekben.

- Oh, most egészen egészséges nagyságod.

- Még nem.

- Járásán éppen semmit sem látszik a betegség.

- Vannak gyógyithatlan sebek. Pedig szeretnék még egyszer ép lenni. Uj pénztárosnét fogadtam.

Vasadiné elhalványodott.

- Nem vagyok elég erős ekkora forgalomhoz. Tudom.

- Ha meg nem vetné kérésemet - nagyobbra alkalmaznám. Ma kaptam nőm halotti jelentését. Elszökött tőlem. Talán méltó voltam reá. Ő is, én is megbünhödtünk. Soha se hittem, hogy még valaha női arcz elfoglalhassa szivemet. Annak tisztának, nemesnek, munkásnak, béke-türőnek kell lennie. Nagyságod az első percztől fogva ilyen. Asszonyom, én szeretem önt határtalanul. Öt és fél éven át, nem, talán örökké láttam és fogom látni kegyedet. Százszor és százszor voltam már azon a ponton, hogy ide jövök és a lábai elé vetem magamat. Nem lehetett. Ma szabad vagyok -

És a hatalmas, gazdag ur oda borult a szegény özvegy elé.

Karjaik összefogódtak, ajkaik egybeforrtak, könyeik egybeömöltek.

A karácsoni csillag a legboldogabb párra vetette égi fényét.

(Vége.)